

†Stanko Jug

TURŠKI NAPADI NA KRANJSKO IN PRIMORSKO OD PRVE TRETJINE 16. STOLETJA DO BITKE PRI SISKU (1593)

Pričujoča razprava pokojnega dr. Stanka Juga je drugi del njegove doktorske disertacije, sprejete po fakultetnem svetu filozofske fakultete v Ljubljani na seji 12. 10. 1943 pod naslovom »Turški napadi na Kranjsko in Primorsko v 15. in 16. stoletju«. V GMSD 24, 1943, str. 1—60, je bil objavljen zaradi pomanjkanja prostora le prvi del disertacije (»Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine 16. stoletja«).

Razprava je natisnjena natanko tako, kakor jo je pokojni pisec izdelal. Le opombe, ki so prej tekle od 413 dalje, so na novo oštevilčene. Ohranjene so tudi kratice za dela, ki so bila navedena že v prvem delu razprave. V pojasnilo jih tu navajamo:

Stan. arh. = Starejši stanovski arhiv, Osrednji državni arhiv v Ljubljani.

Valvasor = J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Crain, Laybach—Nürnberg 1689.

Dimitz = A. Dimitz, Geschichte Krains. II (1493—1564), III (1564—1657), Laibach 1875.

Jorga = N. Jorga, Geschichte des Osmanischen Reiches, razni zvezki.

Klaić = V. Klaić, Povjest Hrvata V (Svezak treći: dio prvi), Zagreb 1911.

Smičiklas = T. Smičiklas, Povijest Hrvatska II (1526—1848), Zagreb 1882.

Pomen Jugovega dela je predvsem v tem, da je izčrpal podatke raznih virov o turških vpadih na Kranjsko; zlasti podatke arhiva kranjskih deželnih stanov. Pri dogodkih, ki so se odigrali v sosedstvu, se je oprl predvsem na rezultate literature. Tako je zajel tudi organizacijo obrambe v Hrvatski krajini le toliko, kolikor so njene naloge neposredno prizadevale naše dežele in bile obravnavane na zasedanjih njihovih deželnih stanov ter ni pritegnil virov, ki jih je v raznih zvezkih MSHSM objavila Jugoslovanska akademija znanosti i umjetnosti v Zagrebu. Tudi navedbe virov in literature o Kacijanerjevem pohodu do Osijeka in porazu pri Gorjanu 1537 ter o bitki pri Sisku so nepopolne. V tem pogledu bi opozorili le na pregled publikacij o bitki pri Sisku, ki ga je ob 300 in 350-letnici tega dogodka objavil Mirko Breyer (Pokus bibliografije poviesti pobjede kod Siska 22. lipnja 1593 i obsada tvrđje sisačke po Hasan Paši Bosanskom u god. 1591. i 1592., Križevci 1893; Odras pobjede kod Siska [1593] u domaćoj i stranoj književnosti, Časopis za hrvatsku poviest I, 1943, str. 244—259) ter še posebej na razpravo Aleksija Olesnickega, Tko nosi odgovornost za poraz turske vojske kod Siska 20 ramazana 1001 godine (22. lipnja 1593), Viestnik Hrvatskoga arheološkoga društva, n. s. XXII—XXIII, 1942—1943, str. 115—173, kjer so bili prvič objavljeni tudi vsi doslej znani turški viri o tem dogodku (z njimi se doslej znana podoba bitke ne le dopolnjuje, marveč delno tudi spreminja).

Uredništvo.

Premirje in Sulejmanova vojna s perzijskim vladarjem v Aziji sta povzročila, da so slovenske dežele imele sedaj nekaj časa mir pred Turki. Vendar samo pred večjimi napadi. Majhni vpadi ob meji tudi sedaj niso izostali. Zlasti maja 1534. so tožbe o teh zelo pogoste. Tako poroča Erazem pl. Scheyer, poveljnik Senja, o številnih turških napadih v tem mesecu; posebej pa omenja roparski napad 17. maja, ko so pri Kostelu turški martolozzi uropali 14 ljudi in 30 konj. Zato svetuje stanovom, da skrbno zastražijo vsa pota od morja do Gvozda in povsod namestijo vohune.¹ 25. maja tožijo deželni stanovi, da dežela kljub premirju še vedno mnogo trpi zaradi turških martolozov, ki so se naselili v obmejnih gozdovih in dnevno napadajo tamkajšnje prebivalstvo. Tako so pred nekaj dnevi odpeljali pri Osilnici in Kostelu več ljudi in živine. Še večja nevarnost pa preti sedaj, ko bodo morali kmetje pričeti žeti, a ne bodo nikdar varni pred martolozzi. Da jih obrani pred njimi, je dežela sklenila najeti čez poletje 200 martolozov, ki jih bo razpostavila po meji.² Vendar Ferdinand s tem ni bil zadovoljen, češ da bi ti lahko vpadali na turško ozemlje, kar bi rodilo še večje maščevanje pri Turkih.³

Toda dežela je kljub temu zavarovala čez poletje mejo z martolozzi, kar jo je stalo 2000 gld.⁴ Zato to leto ni več slišati o novih turških ropanjih. Tudi naslednje leto je bržkone vladal mir, ker so stanovi takoj spomladi postavili v gozdove nekaj martolozov.⁵ L. 1536. pa so postali Turki zopet podjetnejši. Takoj v začetku leta so oblegali Senj, a brez uspeha. O veliki noči — 16. aprila — pa so prišli tudi na Kranjsko. Ropali so po kostelskem in kočevskem gospostvu ter iz Kočevske odpeljali 53 ljudi. V začetku maja pa so vpadli na Kras v postojnsko gospostvo in napravili znatno škodo.⁶ Kranjski deželni zbor, ki poroča 8. maja o tem Ferdinandu, dostavlja, da je sklenil, da bo odslej po 50 Uskokov, ki se bodo tedensko menjavali, preiskovalo obmejne gozdove, da se bodo preprečili taki majhni napadi, pri katerih je bilo že to leto odpeljanih okoli 100 ljudi. Obenem so bili imenovani tudi četrtniki (Viertelhaubtmann, poveljnik nad četrtjo = Viertel, na katere se je tedaj dežela delila), katere so sedaj pooblastili, da smejo v nevarnosti sami razglasiti in zbrati vpoklic in to po potrebi v enem, dveh ali tudi vseh gospostvih svoje četrti; s tako zbrano vojsko se morajo takoj postaviti sovražniku po robu. V primeru večje nevarnosti pa jim pride na pomoč še vojska 1000 kmetov z

¹ »Am 17 tag haben aber ain tails sein mardalosen, di sich in vill tschetta austailt haben 30 Roß vnd 14 person zu Kostl genomen.« 23. maja 1534. Stan. arh., fasc. 214.

² »Die martolossen ligen in waldern verfuereu vnd nemen di armenleut taglich derselben ort vnnd yez vor wenig tagen vmb Ossiniz vnnd Khosstl leut vnd viech weg gefuert.« Istotam.

³ Istotam, dne 20. jun. 1534.

⁴ Istotam, 22. oktobra 1534.

⁵ Istotam, 5. aprila 1535.

⁶ Dieweill der veind sich an das Lannd gränitzet vnnd yezo numalls teglich ins Land straifft wie zu disen tagen, auch gleich yezo Khuntschafft khumen sein, das die Turgkhen in das Land am Kharsst, in Ir. Mt. Hauptmannschafft Adllsparg gefallen vnnd ain Rawb genomen. Desgleichen am verschinnen Ostertag in der Gotschee drey vnnd funfzigkh person auffgehebt, auch Khosstell angerennt.« 8. maja 1536. Stan. arh., fasc. 215.

Gorenjskega.⁷ Vendar se zdi, da tudi s temi ukrepi ni bilo mogoče preprečiti manjših ropanj, ker je bilo v teku l. 1536. odpeljanih iz Kranjske skupno okoli 670 ljudi.⁸

Ker je turška nevarnost postajala zopet bolj grozeča, so se sešle julija meseca Štajerska, Koroška in Kranjska z Goriško v Dravogradu, kjer so se posvetovali o obrambi pred Turki. Glede Kranjske je bilo sprejeto, da vzdržuje ta za varstvo meje 300 martolozov v obmejnih gozdovih. Za primer večjega napada pa vzdržujejo vse tri dežele na Gorenjskem 2000 mož, ki dobe za čas, ko so na pohodu, po 5 kr. dnevno. Ker pa bi bilo, za deželo koristneje, če bi bila ta vojska bliže meje, je Kranjska 9. julija prosila kralja, naj dovoli, da bi se zbralo moštvo za to vojsko tako, da bo na Krasu pod tamkajšnjim čettrnikom Jakobom Raunacherjem 500 mož, na Kočevskem pod Viljemom Schnitzenbaumerjem 800 mož in na Metliškem pod Ivanom z Brneka 700 mož.⁹

Medtem se je splošni položaj že zelo spremenil. Premirje med Ferdinandom in Sulejmanom, ki ni bilo iskreno mišljeno ne z ene ne z druge strani, sta obe stranki skušali čimbolj izrabiti v svojo korist. Sulejman se je uspešno bojeval s Peržani in dosegel Bagdad.¹⁰ Francoski kralj Franc I. je sklenil zvezo z njim proti nemškemu cesarju Karlu V. Avstrijske dežele so bile zopet v strahu zaradi priprav, ki so jih vršili Turki na Balkanu, kjer so v drugi polovici 1536. leta začeli z novimi napadi kljub še dalje trajajočemu premirju. Zadnje dni julija 1536. so namreč navalili na požeško županijo in osvojili Požego. Takoj po tem uspehu je bosenski paša pričel oblegati Klis nad Splitom, ki je po dolgem in junaškem odporu končno 12. marca 1537. padel v turške roke.¹¹

Pod vtisom teh priprav za bližnjo novo vojno je Ferdinand sklical Zgornjo in Spodnjo Avstrijo, Štajersko, Koroško in Kranjsko z Goriško za 1. december 1536. na novo skupno zborovanje na Dunaju, čigar posvetovanja so se zavlekla vse do marca 1537. Kranjska je vztrajala zlasti pri tem, da se zavarujejo njene meje in poskrbi za varnost Hrvatske in oskrbo hrvatskih utrd. Določili pa so tudi, koliko vojske zmorejo dati vse dežele za skupno obrambo in odredili potreben denar v ta namen. Ker so pri tem prišle do prepričanja, da same ne morejo storiti dovolj za zadostno obrambo, so se obrnile po pomoč tudi na druge dežele. Kljub temu, da se je med avstrijskimi stanovi tedaj že široko razmahnil protestantizem, so se vendar obrnili tudi na papeža s prošnjo za pomoč, kjer so poudarili, da so Turki prejšnje leto — 1536. — osvojili v Slavoniji 31 utrd in še stalno napadajo. Da bo mogoč uspešen nastop proti Turkom, ga prosijo, naj skuša pomiriti evropske države med seboj, zlasti pa odvrniti s Turki zvezane krščanske kneze (Franc I.) od te zveze; dalje naj skliče splošni

⁷ Istotam: odgovor drž. zbora in razglas I. Kacijanarja o teh sklepih z dne 16. maja 1536. Zadnjega je objavil v izvlečku F. Kos, Nekoliko črtic o turških vojskah. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 1893, str. 134—136. Isti, Doneski k zgodovini Škofje Loke in njenega okraja. Ljubljana 1894, str. 1—3, št. 3.

⁸ Stan. arh., Land. ver. Dunaj 1537, 1. januarja, st. fasc. 101.

⁹ Stan. arh., Land. ver. Dravograd 1536, st. fasc. 89.

¹⁰ Jorga II, str. 361—365.

¹¹ Klaić V, str. 113—118.

koncil za ureditev verskih razmer in končno naj sam gmotno prispeva za vojsko in uresničenje splošne krščanske ekspedicije proti Turkom.¹² Papež je na to njihovo prošnjo odgovoril 23. marca 1537. obljubljač, da bo prvo in drugo skušal po svojih močeh urediti. Kar pa se tiče gmotne pomoči, jim je ne more dati, ker Turki sedaj resno ogrožajo s svojim brodomvjem tudi Italijo in to namenoma, da tako vežejo vse njegove sile na tem prostoru. Vendar pa jih vzpodbuja, naj se ne uklonijo in naj store, kar morejo, pri tem pa se zanesejo na božje usmiljenje, ki svojih zvestih nikdar ne zapusti.¹³

Ferdinandu se je posrečilo, da je pod vrhovnim poveljstvom Ivana Kacijanarja zbral znatno vojsko, ki je imela nalogo potisniti Turke iz Slavonije in zavzeti Osijek. Toda zaradi slabega vremena in še slabše oskrbe s hrano se je vojska pričela umikati, še predno je dosegla svoj cilj. Umik, ki se je čimdalje bolj pretvarjal v neurejen beg, je doživel svoj zaključek 9. oktobra 1537. s porazom pri Gorjanu. Ivan Kacijanar je bil obtožen veleizdaje in zaprt.¹⁴ Vendar posledice tega poraza niso bile tako velike, ker Turki svoje zmage zaradi bližajoče se zime niso mogli izkoristiti. Ferdinand pa se je potrudil, da je hitro zbral novo vojsko in jo pod vrhovnim poveljstvom Nikolaja Jurišića poslal na mejo. 24. februarja 1538. se mu je celo posrečilo, da je z Ivanom Zapoljo sklenil v Velikem Varadinu mir in nasledstveno pogodbo. Malo preje istega meseca je bila sklenjena sveta liga med Benečani, papežem Pavlom III., cesarjem Karlom V. in Ferdinandom.¹⁵

Zaradi vojne z Benečani in sveto ligo Sulejman ni mogel začeti z večjo vojsko proti Ogrski in Hrvatski. Vendar miru tudi ni bilo. Že spomladi 1538 je padla važna utrdba Dubica ob izlivu Une v Savo. Kmalu nato, v začetku maja, je Nikolaj Jurišić opozoril Kranjsko, da se sultan osebno pripravlja za napad nanjo in da hoče zavzeti Ljubljano. Razumljivo, da je to poročilo izzvalo velik strah v deželi. Deželni stanovi so se nenudoma obrnili po pomoč na sosednje dežele in Ferdinanda.¹⁶ Vendar se je kmalu izkazalo, da to ni bilo res. Pač pa je tedaj dežela resno trpela zaradi majhnih roparskih napadov turških martolozov. Zaradi njih niso mogli kmetje ob meji ostajati ponoči doma, temveč so se morali zatekati v utrjene tabore in mesta, niti niso mogli podnevi mirno opravljati svojega dela. Zaradi teh napadov so se vršili dnevno vpoklici, majhni sicer, a so skupno vendar mnogo stali. O tem so tožili kranjski stanovi na skupnem sestanku v Ptujju 4. junija,¹⁷ v instrukciji svojim odposlancem za

¹² Stan. arh., Land. ver. Dunaj 1537, st. fasc. 101. — O dunajskem sestanku piše precej obširno Dimitz II, str. 150—159; instrukcija za papeža na str. 156—159.

¹³ Stan. arh., fasc. 122.

¹⁴ Klaić V, str. 120—121. — Dimitz II, 159—162. — J. Voigt, Der Freiherr Hans Katzianer im Türkenkrieg. Friedrich Raumers Historischen Taschenbuch, Neue Folge, V. Jahrgang, 1844, str. 148—186.

¹⁵ Klaić V, str. 132—133. — Jorga II, str. 382.

¹⁶ Stan. arh., fasc. 215, 10. maja 1538. — Stan. arh., Land. ver., Ptuj 1538, 10. maja, 4. junija, st. fasc. 97. — Dimitz II. str. 165.

¹⁷ Stan. arh., Land. ver., Ptuj 1538, st. fasc. 97.

sestaneke v Linzu 25. marca,¹⁸ in 16. septembra v instrukciji za dunajsko zborovanje.¹⁹ Na tem zborovanju so kranjski odposlanci opozarjali na silno revščino, ki jo je to dnevno ropanje povzročilo pri kmetih. Ta je že tolika, da se gospoda boji povečati dosedanje dajatve, kakor je želel Ferdinand. Med kmeti se je namreč že splošno razširilo govorjenje, da Turki zahtevajo na leto od ognjišča le 1 gld. davka in nič več, pa žive lepo v miru, varni pred napadi in prosti vojaške službe.²⁰

Kljub vsem sklepom skupnih sestankov spodnjeavstrijskih dežel je Kranjska tudi naslednje leto 1539. živela v stalnem strahu pred turškimi napadi. Marca je prišlo do začasnega premirja med Benečani in Turki. Zato pa so se pomnožila poročila o zbiranju turške vojske proti Kranjski. Vendar to ni bilo res. Pač pa je za časa pogajanj o miru med Benečani in Turki Khaireddin, splošno poznan pod imenom Barbarosa, poveljnik turške mornarice in znan zlasti iz bojov za Tunis, napadel Novigrad pri Kotorju in ga 10. avgusta zavzel. Po padcu tega mesta se je polastil velik strah vseh krajev ob Jadranskem morju, tako tudi Senja in Reke. 16. avgusta so na Krasu in v Istri vpoklicali desetega moža in zbrano vojsko poslali v Reko, iz Istre v Laron.²¹ V tej dobi je deževalo poročil o zbiranju turške vojske v Bosni, ki naj bi delala v skladu z Barbaroso. 20. avgusta so vpoklicali za varstvo Reke in Larona na Krasu in v Istri še petega moža.²² Strah pa je bil zopet pretiran. Mesec kasneje javljajo poročila, da se je Barbarosa oddaljil od teh krajev.

Ko pa so Turke najmanj pričakovali, so ti vdrli v deželo. Deželni upravitelj Andrej Lamberg poroča 6. oktobra o tem vpadu sledeče: 1. oktobra je prišlo poročilo, da štirje turški poveljniki zbirajo vojsko pri Grahovu. Poročilo naslednjega dne je javljalo, da je okoli 6000 Turkov peš in na konjih šlo mimo Otočca. Naslednji dan pa mu je že sporočil oskrbnik Friedrichsteina pri Kočevju, da je prejšnji dan, 2. oktobra, zjutraj vpadlo okoli 3000 Turkov v kočevsko gospostvo. Četrtnik Viljem Schnitzenbaumer je takoj, ko so bili Turki najjavljani, opozoril na to Kočevsko in Poljane, toda nihče se za to ni zmenil, ker so se ljudje na taka opozorila že privadili, Turkov pa navadno nikoli ni bilo. Tako pa so Turki odpeljali okoli 20 ljudi iz Kočevske in 30 iz Poljan. V spopadu z deželno obrambo je bil smrtno ranjen in ujet eden izmed poveljnikov, nakar so se Turki še isti dan umaknili preko Kolpe.²³

V tem času se je Ferdinandu posrečilo, da je s 1. januarjem 1540. dosegel polletno premirje s sultanom, ki pa za naše kraje ni mnogo

¹⁸ Stan. arh., Land. ver., Linz 1538, st. fasc. 94.

¹⁹ Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1538, st. fasc. 101.

²⁰ »Vnnder Innen ist ain gemain geschray, das der turkh nur ain gulden von ainer feuerstat ain Jahr nimbt vnnd weitter nit aisch noch peger.« Istotam, brez datuma.

²¹ Stan. arh., fasc. 123.

²² Istotam.

²³ »... wie am Erchtag den Lessten September ain groß hor Turkhen 6000 starkh zu Roß vnnd fueß pey Ottotschitz furzogen.. dieselben Turkhen, wie-woll ers auf 3000 starkh geacht, denselben andern tag Octobris zu morgens... in die gedachte Herschafft Gotschee alls obseet eingefallen... Aber der veindt ist gestrachs desselben tag vber die Culp abzogen.« 6. oktobra 1539., podobno 3. oktobra. Stan. arh., fasc. 123.

pomenilo, ker so bila iz njega izrecno izvzeta posestva Zrinskih na sultanovo zahtevo kot kazen, ker so Zrinski prejšnje leto zahrbtno ubili Ivana Kacijanarja.²⁴ Tako je morala biti Kranjska vedno pripravljena, da brani svojo mejo, če bi turški napad segel predaleč. Glavni napad na posest Zrinskih sta izvedla v juliju bosanski in kliški sandžak s 30.000 možmi. Udarila sta proti Uni in začela oblegati Kostajnico in Zrin. Silno so Turki oropali vsa Zrinska posestva in pridrli do Kolpe. Kranjski deželni glavar, ki pripoveduje o tem, pravi, da so Turki prišli povsem nepričakovano, ker Kranjska na ozemlju Zrinskih, ki sega od Bihača do Save, ne vzdržuje nikakih poročevalcev.²⁵ Pripominja pa pri tej priliki, da je on to že predvideval in je zato že 22. oktobra 1539. ukazal utrditi in zavaroval prehod med Savo in Gorjanci pri Mokricah.²⁶

Napadi na Zrinske so sicer prenehali, ko je na Ogrskem 22. julija 1540. umrl Ivan Zapolja in so zato morali bosanski Turki obrniti vso pozornost na tamkajšnje nove razmere. Večina ogrskih velikašev je sedaj proglasila za kralja šele nekaj tednov starega sina Ivana Zapolje, medtem ko je Ferdinand skušal uresničiti velikovaradinski dogovor. Po eni strani je ponovno poslal k sultanu svojega odposlanca Jeronima Laskega, po drugi pa zbral nekaj vojske in brodovja ter v začetku oktobra začel vojsko v smeri proti Budimu, ki ga je Leonard Vels pričel oblegati, a se moral kmalu brez uspeha umakniti izpred njega.²⁷

Medtem ko je Ferdinand zbiral to vojsko na Ogrskem, so bosanski Turki okoli sv. Mihaela, torej konec septembra, zopet udarili na Kranjsko. Valvasor pripoveduje na dveh mestih, da so Turki to leto vpadli na Kočevsko in prišli do Stare in Nove cerkve.²⁸ Kljub temu, da navaja za svoj vir prvič MScr. Anonym., drugič pa Not. Prov., bi mu težko verjeli, misleč, da se je zmotil v letnici, ker je bil l. 1539. napad na isto ozemlje, ki ga pa Valvasor ne pozna, če ne bi Ivan Lenkovič v svojem poročilu z dne 15. marca 1541. izrecno povedal, da so Turki sedaj dve leti po vrsti okoli sv. Mihaela oropali Kostel, Poljane, Kočevje in vse tja do Ribnice. Pri napadu na Kranjsko in nazaj grede so Turki šli preko Vrhovine, to je Kapele in Plješivice v Liki, odkoder so sploh večinoma vedno prihajali turški napadi na Kras, Kočevsko in Metliško.²⁹

Manjši turški napadi, ki so jih izvajali turški martolozi, tudi v tem času še niso prenehali. Pred njimi ni bilo podeželsko prebivalstvo nikoli varno, ne ponoči ne podnevi, ne pozimi ne poleti. V svoji prošnji na državni zbor v Regensburgu v prvi polovici 1541. l. tožijo spodnjeavstrijske dežele, da sega sedaj nevarnost že preko njih na druge dežele. Zlasti Kranjska živi v taki nevarnosti, da ljudje ne vedo, ko gredo zvečer spat,

²⁴ Klaić V., str. 140—141.

²⁵ Stan. arh., fasc. 123 a. — Klaić V., str. 143. — Jorga III, str. 9.

²⁶ Stan. arh., fasc. 122.

²⁷ Klaić V., str. 143—145. — Jorga III., str. 3—7.

²⁸ Valvasor XI., str. 199; XV., str. 457.

²⁹ »als yez zway Jar nacheinander peschehen, das sy albeg vmb sanndt Michels tag Costell, Pollenn, Gotsche vnd gegen der Reifniz das Rennen gelassen vnnnd alweg hin vnd her durch die Verchauina zogen, das man zu Wichitsch, wie ich bericht, nichts darumb gewist, als erst wie die Turkhen wider zruckh zogen.« Stan. arh., fasc. 123 a.

če bodo zjutraj zaradi tega strašnega sovražnika vstali, in ko sedejo h kosilu, ni gotovo, če bodo utegnili pojesti. Zato nujno prosijo državne stanove za pomoč. Če jim jo odklonijo, so prisiljeni predati se Turkom in potem se lahko zgodi z njimi kot z Bosanci, to je, da postanejo hujši in nevarnejši kot Turki sami.³⁰

Zlasti je pretresljiva prošnja, ki so jo naslovili na državne stanove najverjetneje na svojem deželnem zboru 4. marca 1541. kranjski stanovi po svojem odposlancu Erazmu pl. Scheyerju. Tu poudarjajo, da so Turki v 70 letih napravili mnogo velikih napadov na Hrvatsko in Kranjsko, kjer so vse požgali in uničili razen utrjenih mest in gradov, krščansko ljudstvo pa odpeljali kakor živino ali pa pobili. Večkrat so po ves mesec taborili v deželi in se nato brez odpora vrnili s svojim plenom na varno. Bosna, Hrvatska in Kranjska so se doslej viteško upirale z malenkostno tujo pomočjo in bojevale s Turki mnogo velikih bitk. Pri tem so izgubile mnogo ljudi. Eni so padli, druge so odpeljali v sužnost. Nekaj so jih ukovali za večne veslače po morju v večni sužnosti, druge porabili za delavce in jih na trgih prodajali kot blago. Telesno hrano jim pičlo merijo, napajajo jih s kisom, zlasti one na morju, da njih moč, izžeta zaradi velikega dela in trpljenja, propada kakor obleka na njih telesih. Zato umirajo predčasno. Oni, ki so ostali doma, pa so prevzeli nase težko dolžnost, da jih skušajo odkupiti. — Vendar ti veliki turški napadi niso dežele tako strašno opustošili, ker je bila dežela nanje opozorjena in so se pred njimi mogli braniti in so tako tudi Turki izgubili mnogo ljudi. Zato pa so sedaj Turki izpremenili taktiko. Sedaj napadajo deželo z majhnimi četami nenadoma in skrivaj, peš in na konjih. Prihajajo skozi opustelo in gorato ozemlje, da jih ni mogoče izvohuniti in preprostega ljudstva pred njimi opozoriti. Na ta način bodo deželo popolnoma izpraznili in opustošili. Toda boj z njimi traja dalje, a hiše se čimdalje bolj praznijo. Tako so odpeljali iz Hrvatske in Kranjske doslej mnogo stotisoč ljudi. Vsak dan in vsako uro čakajo napada. Kakor hitro bo sedaj izginil sneg, se poskrijejo turški pešci v manjših skupinah in posamič v gorovje in gozdove ter čakajo ugodne prilike, ko morejo nenadoma nenapovedani napasti. Ne mine dan, da ne bi koga odpeljali ali ubili. Zato obdelujejo kmetje svoje polje ob meji z orožjem v roki in še to le ob visokem soncu, zvečer pa se morajo zateči v utrjena mesta in tabore. — Kralj Ferdinand se trudi po svojih močeh za varnost dežele, toda on in dežela sta že izčrpana in zato obmejnih utrdb ne moreta zadostno oskrbovati. Nemški viteški red, maltezarji in red sv. Jurija pa so osnovani za boj proti nevernikom. Zato naj ti redovi s svojim premoženjem vzdržujejo obmejne utrdbe, ker Kranjska in Hrvatska brez tuje pomoči turškega pritiska ne moreta vzdržati. Ko pa bosta padli Kranjska in Hrvatska, bosta postali za Koroško in Tirolsko to, kar je danes za njiju Bosna.³¹

Prošnja spodnjeavstrijskih dežel istemu državnemu zboru pa še dostavlja, da pomoč, ki jo bo država izkazala deželam, ne sme biti dana samo za nekaj mesecev v letu, ker Turki napadajo prav tako pozimi kot poleti, kot se je to zgodilo preteklo zimo. Sovražnik se pri napadih poslu-

³⁰ Stan. arh., Land. ver. Regensburg 1541, st. fasc. 99.

³¹ Istotam.

žuje vseh mogočih zvijač. Tako se umakne, ko pride deželi pomoč, a prikrit čaka, da plane v deželo, ko pomoč odide. Pri tem trpi seveda največ nižje ljudstvo in se je že bati, da bi se samo ne podredilo Turkom, kakor se to pogosto dogaja na Hrvatskem.³²

Skladno s temi poročili o nenadnih turških napadih, ki jih ni mogoče niti izvahuniti, in z novico, da se za l. 1541 pripravlja sam sultan osebno na nov pohod proti Ogrski in Ferdinandu, je Kranjska zopet preuredila način obrambe in zlasti obveščanja dežele o turških napadih. Doslej so vsa poročila o turškem gibanju prihajala v Ljubljano deželnemu glavarju ali njegovemu namestniku, odkoder so jih šele razposlali četrtnikom skupno z ukazom, naj pripravijo deželno brambo v svoji četrti. S tem se je izgubilo mnogo časa. V februarju 1541. pa so deželni stanovi sklenili, da vsa poročila iz Bihača in severno od Vrhovine prejema četrtnik v Poljanah, vsa ostala, ki pridejo skozi Vindol, pa istrski in kraški četrtnik. Ta dva pošljeta poročila vsem ostalim; za svojo četrt pa lahko vsak sam izvrši vpoklic 3., 5. ali 10. moža, kakor pač zahteva potreba. S tem se je vse poslovanje poenostavilo in je postalo veliko hitrejše.³³

Ta sprememba je bila vsekakor zelo potrebna in v tem času še bolj razumljiva, ker je zaradi Sulejmanovih priprav za pohod proti Ferdinandu tudi zbiranje turške vojske v Bosni oživel in je s tem nevarnost za sosednje dežele zelo narasla. Neprestano so prihajala iz Bosne poročila, da je turška vojska zbrana in da mora zato biti deželna obramba pripravljena.³⁴ In res so turški martolozi ves čas vznemirjali Hrvatsko in zlasti ropali po posestvih Zrinskih, katerim prejšnje leto niso mogli do živega.³⁵

Medtem je Ferdinandova vojska znova začela oblegati Budim; mesto pa se je hrabro branilo, dokler mu ni končno prišla na pomoč velika turška vojska, ki je nagnala oblegovalce v paničen beg in jih uničila. 2. septembra 1541 je sam sultan prišel v Budim in ga proglasil za svoje mesto, Ogrsko pa za svojo pokrajino. Ferdinandov predlog, da bi mu Ogrsko prepustil za letni tribut 100.000 gold., je sultan odklonil.³⁶

Zato je Ferdinand, ki se Ogrski nikakor ni hotel odreči, iskal še nadalje pomoči na vseh straneh in res za prihodnje leto zbral znatno vojsko. Njen poveljnik Joahim Brandenburški je v jeseni 1542 prišel oblegati Pešto. Ko pa je nastopilo slabo vreme, se je umaknil in vojska se je brez vsakega uspeha razšla.³⁷

Približno istočasno so bosanski Turki izvedli dva napada proti Kranjski.³⁸ O enem ne vemo prav nič, o drugem pa sledeče: 5. novembra je

³² Istotam.

³³ Stan. arh., fasc. 123 a.

³⁴ Stan. arh., fasc. 123 a.

³⁵ Klaić V., str. 147—148.

³⁶ Istotam, str. 148—150. — Jorga III., str. 11—14.

³⁷ Klaić V., str. 152—153. — Jorga III., str. 14—19.

³⁸ »... wann auß des turggen hanndlung vnd zwaien getannen Zugenn des vergangen Herbst leichtlich abzenemen...« piše 8. februarja 1543. kranjski deželni upravitelj Vojnemu svetu na Dunaj, ko govori, da je treba biti pripravljen zaradi Turkov, ki mislijo tudi sedaj spomladi znova napasti deželo. Isto ponavlja 3. marca 1543. v prošnji Goriški in Koroški za pomoč. Stan. arh., fasc. 123 b.

pridrvelo 10—14.000 Turkov do Kolpe pri Vinici. Vodil jih je neki Uskok, Vlah, ki je to leto opravljal vohunsko službo v Bosni; za to so bili Uskoki najbolj pripravljeni, ker so navadno imeli na turškem ozemlju še vedno sorodnike in prijatelje. Navezal je stike z bosanskim pašo, da bi prepeljal nezadovoljne Uskoke iz Kranjske nazaj pod turško oblast. S tem namenom je ta turška vojska udarila iz Bosne in prišla do Kolpe, kjer se je zadrževala šest dni, ker je bila tedaj Kolpa narasla in je niso mogli preiti. Končno so se vrnili brez uspeha.³⁹ V deželi pa so zapustili veliko skrb — zaradi vprašanja Uskokov.

Ferdinandov neuspeli poskus proti Pešti v jeseni 1542 je imel za posledico, da se je naslednje leto Sulejman zopet osebno dvignil na peti pohod proti Ogrski. Pot so mu že od spomladi dalje pripravljali obmejni sandžaki s svojimi napadi na Ferdinandove dežele, zlasti na Slavonijo in Hrvatsko. Medtem ko je Sulejman julija in avgusta po vrsti osvojil Valpovo, Pečuh, Ostrogon in Stolni Beograd na Ogrskem,⁴⁰ so drugi turški oddelki udarili na Hrvatsko prav v času, ko je Ferdinand osebno šel proti sultanu in so mu morale vse dežele poslati dolžno pomoč.⁴¹ Turške čete so opustošile vse okoli Krupe, Novigrada, Bosiljeva in Ribnika ter udarile tudi na Metliko. Proti njim se je zbrala znatna vojska hrvatskega plemstva pod Petrom Keglevićem in jih 24. avgusta 1543 pri Otočcu napadla in razbila. Pri tem so pomagali tudi Kranjci.⁴²

Za Kranjsko je bilo to leto v pogledu Turkov vobče zelo razgibano. Od zgodnje spomladi do poletnega napada so jo stalno vznemirjala poročila, da se Turki zbirajo in zlasti, da bodo jeseni ponovili vpad, ki se jim je novembra 1542 ponesrečil, in odpeljali Uskoke iz dežele, česar so se stanovi bali. S tem ne bi izgubili samo dobrih vojakov, temveč — in to je bilo nevarnejše — Turki bi si z njimi pridobili ljudi, ki so zelo dobro poznali vse obmejne predele. Vendar do zgoraj omenjenega napada v avgustu ni bilo nič posebnega razen manjših napadov turških marto-lozov kakor v začetku maja 1543., ko so ob Loškem gozdu (= Laaser waldt) ugrabili 8 ljudi in tam vse oropali.⁴³

³⁹ Instrukcija kranjskim odposlancem z dne 5. novembra 1543, za skupni sestanek na Dunaju. Stan. arh., Land ver., st. fasc. 98 a. — Poročilo z dne 30. novembra 1542. pravi: »Da er (der Turgkh) an der Culp etlich tag darzue still gelegen, vnnd villeicht noch in der Arbeit ist, das arm Lanndt zuuerwuesten.« Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1542, st. fasc. 101 a. — Podobno pravi tudi poročilo Kranjske Štajerski 3. marca 1543. Stan. arh., fasc. 123 b. — To leto je stal deželo splošni vpoklic 2500 gld, največ tedaj, »da der Thurkh 12.000 ennhalb der Khulp etlich tag gelegen aber got lob Wassers halben den Einfall nit thuen mugen«. Stan. arh., Land. ver., Speier 1544. spis Mangl der Posten, st. fasc. 100.

⁴⁰ Klačić V., str. 157—160. — Jorga III., str. 21—26.

⁴¹ Stan. arh., fasc. 123 b, 8. avgusta 1543.

⁴² To je razvidno iz konstrukcije kranjskih deželnih stanov z dne 5. marca 1544. za skupni sestanek na Dunaju, v kateri pravijo o svoji deželni obrambi, da se ta vedno po došlem opozorilu zbere in napade sovražnika ter podleže ali pa mu odvzame plen, »wie dann erst negst vergangen Sumer vnnd zuuor beschehen«. Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1544, st. fasc. 101 a. — Podobno v prošnji brez datuma, a iz istega časa, na vlado in vrhovnega poveljnika: »Verer dem Herrn Obristen anzaigen, das Graff Wolff vnnd Graff Niclas von Fran-gepan guettern, auch der Jung von Ebraw ain Ersame Lanndschaftt... ge-
petten, Sy dits Jars auff Ire pherd mit diennstenn zu befurdern... weyll sy

Naslednje leto so Turki nadaljevali s svojimi napadi na Slavonijo in Hrvatsko. To leto je sultan prepustil bojevanje svojim pašam, ki so ga tudi uspešno nadaljevali, a Kranjske niso dosegli, čeprav je morala biti deželna obramba skoro neprestano pripravljena zaradi bojov v bližnji Hrvatski.⁴⁴ Hrvatskemu banu Nikoli Zrinskemu se je namreč posrečilo, da je z močnejšimi posadkami zavaroval najvažnejše utrdbe in poskrbel za nekaj vojske ter je tako zaustavil nadaljnje napredovanje Turkov. Zdelo se je že, da bodo nastopili mirnejši časi, ker je Ferdinand decembra 1544 poslal svojega odposlanca Jeronima Adurna (Adorno) v Carigrad, da bi pri sultanu izposloval mir ali vsaj premirje. Toda ta je umrl, predno je dosegel sprejem pri sultanu. Sedaj je prevzel ta posel Nikolaj Sicco, a pogajanja so se silno zavlekla, čeprav je poleti 1545 tudi cesar Karel V. začel pogajanja za mir s sultanom.⁴⁵

Tako je l. 1545 bosanski paša Ulama skupno s hercegovskim, hlivanjskim in požeškim sandžakom nadaljeval z napadi na Slavonijo in Hrvatsko. Od zgodnje spomladi do pozne jeseni so se vrstili hudi napadi na obe deželi. Vohuni in zajeti Turki so pripovedovali, da je sultan ukazal zavzeti vsa mesta ob meji. Zato je zbral bosanski paša veliko vojsko in več topov. Kapitan Ferdinandove vojske Jurij Waldenstein je prosil Štajersko in Kranjsko pomoči. S skupnimi silami so se nato še dovolj uspešno upirali turškim navalom, čeprav so morali v Slavoniji prepustiti Moslavino Turkom.⁴⁶

Za časa teh napadov so večje turške čete dvakrat dosegle tudi Kranjsko.⁴⁷ Prvič je bilo to zgodaj spomladi, menda že meseca marca, takoj ko je nastopilo lepše vreme.⁴⁸ Kam so udarili, ne vemo. Valvasor pripoveduje po Not. Prov., da so bili to leto na šentjernejskem polju in opustošili vse od Kostanjevice do Krškega.⁴⁹ To Valvasorjevo navedbo popolnoma potrjuje odgovor kranjskega deželnega zbora z dne 29. aprila 1555 Ferdinandu, ki je stanovom očital, da je njih davčna napoved iz l. 1544 prenizka, ker se je dežela po hudih turških napadih v l. 1522 do 1532 že opomogla. Deželni zbor pa odgovarja, da so Turki takoj po tej napovedi tri leta po vrsti silno plenili po deželi in že 1545. l. vpadli na šentjernejsko

sich dann negst vergangen Sumer in dem einfall der Thurkhen in das Lanndt eerlich vnd woll gehallten, vnd nit wenig Christlichs volkhs erret habenn...« Istotam. — I. Tomašič, *Chronicon breve*, str. 30. — A. Vramec, *Kronika. Mon. spect. hist. Slav. mer.* 31, str. 58. — Parapat, str. 150—151. — Dimitz II, str. 180. — Klaić V., str. 160.

⁴³ 12. maja 1543. Stan. arh., fasc. 123 b.

⁴⁴ Poročila o turškem zbiranju in opozorila: 22., 28., 29. in 31. julija, 13. avgusta, 3. in 8. septembra 1544. Stan. arh., fasc. 123 b.

⁴⁵ Klaić V., str. 163—164. — Jorga III., str. 28.

⁴⁶ Klaić V., str. 164—166.

⁴⁷ »... das er... desselben funfvndvierzigisten Jars das arm Lanndt Crain mit zwaiien... gwaeltugen Hör vberzogen, verhört vnnd verderbt.« Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1548, 19. julija, st. fasc. 101 b.

⁴⁸ »... das der turgg nun etlich Jar her albeg in dem ersten Wetter so Er in frueling haben mugen, vnd nemblich die negst verschinen zwai Jar vngeuerlich im Monat Marcii in das Lanndt Crain ain einfall vnd merklichen schaden getann.« Stan. arh. Land. ver., Dunaj in Praga 1547, 12. febr., st. fasc. 101 a.

⁴⁹ Valvasor XI., str. 241, 333; XV., str. 460.

polje in opustošili vso dolino do Krškega.⁵⁰ Ker Valvasor in ta odgovor deželnega zbora ne navajata, kdaj je to bilo, ni mogoče reči, ali velja to za prvi ali drugi napad, ki so ga izvršili Turki avgusta meseca.⁵¹ Dežela je imela to leto okoli 1000 funtov pfenigov škode na davkih, ki jih tod ni mogla pobrati.⁵² Kljub temu, da se je napad v avgustu izvršil kot navadno nenadoma, pravi vendar Ferdinand, da je bila obramba dobra in da zato sovražnik ni mogel narediti tolike škode, kakor jo je sicer naredil običajno, temveč se je moral hitro vrniti.⁵³

Na koncu tega leta se je Ferdinandovim in Karlovim odposlancem v Carigradu vendarle posrečilo, da so 10. novembra 1545 dosegli enoletno premirje s sultanom.⁵⁴ A niti Hrvatska niti Kranjska nista imeli koristi od njega. Hrvatski stanovi se na ogrskem državnem zboru februarja 1546 pritožujejo, da Turki sedaj v premirju bolj napadajo, kot so kdaj preje.⁵⁵ Tudi Kranjska je doživela njih obisk in to že zelo zgodaj, ko meja ni bila še prav nič zavarovana. Valvasor poroča, da so Turki skozi Kočevsko vdrli na Kranjsko, pustošili okoli Ribnice in Ortneka ter 24. marca divjali okoli Blok in Nadliška. Bili so celo samo štiri milje daleč od Ljubljane.⁵⁶ Odgovor deželnega zbora Ferdinandu iz l. 1555 potrjuje, da so to leto Turki opustošili Kočevsko in Ribnico in dospeli v bližino 4 milj do Ljubljane.⁵⁷ Dopolnjuje pa Valvasorjevo poročilo Hans Enstaller, upravitelj Kočevske, ki je 25. marca 1546 sporočil v Ljubljano, da je prejšnji dan korakala velika četa Turkov z velikim ropom do treh popoldne skozi Kočevsko, ki so jo zelo požgali. Prenočevali so ob brodu pri Kostelu na Kolpi. Tu so se združili s pešci, da bi se utegnili konjeniki takoj sedaj vrniti na novo ropanje.⁵⁸

Nekaj dni nato, verjetno 28. marca, je kranjski deželni odbor poročal o tem napadu vrhovnemu poveljniku Nikolaju Salmu in ga prosil, naj poskrbi, da se meja takoj zavaruje, ker se je bati, da bodo Turki še vpadli, ker so sedaj našli mejo popolnoma nezavarovano.⁵⁹ Ta je res takoj poslal na Kranjsko 100 martolozov in 150 konjenikov, kar je sporočil 1. aprila kralju s pismom, kjer pravi, da je Kranjska popolnoma brez obrambe:

⁵⁰ »Gleich darauf im 45 Jar ist der Erbfeindt in dits Land in S. Bartholme Veldt eingefallen den ganzen poden bis auf Gurksfeldt verheert.« Stan. arh., fasc. 216 a.

⁵¹ 27. decembra 1545: »... in Crain, da der einfal jungst verschinen August peschah.« Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1545—1546, st. fasc. 101 a. — 31. oktobra 1545. pravi Ferdinand v svoji instrukciji za kranjski deželni zbor, da so bile letos dežele obvarovane pred Turki »ausserhab vnnsers furstenthumbs Crain weliches er (der Turgkh) diese nächstuergengene Summers Zeyt an ainem ort mit straffung vberzogen vnnd beschedigt«. Stan. arh., fasc. 216.

⁵² Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1545—1546, 18. decembra 1545. st. fasc. 101 a.

⁵³ 31. oktobra 1545: »Es hat aber dennoch die furschung vnnd Rustung so wir vnnd angeregte Lanndschafften an den Granizen in Verfassung gehabt neben dem was sich gemaine Lanndschafft fur sich selbst in Rustung vnnd gegenwehr geschickht souil gewurgkht, das die Landt nit dermassen wie sunst beschehen wäre, beschedigt, Sunder der Turkh wie er sich der Verfassung erinnert, sein Tiranisch vorhaben nit weitter vollzogen Sunder Seinen abzug wider zu Rugkh nemen muessen.« Stan. arh., fasc. 216.

⁵⁴ Jorga III., str. 28. — Klaić V., str. 166.

⁵⁵ Klaić V., str. 167.

⁵⁶ Valvasor XI., str. 432, 467; XV., str. 460. Vse po Not. Prov.

dnevno vpadajo vanjo Turki, ki ropajo, plenijo in odvajajo kristjane v sužnost.⁶⁰ In res je bila pomoč potrebna. Že aprila je kakih 120 Turkov poskušalo pri Vinici priti preko Kolpe, a so bili odbiti in 20 jih je prišlo v slovenske roke.⁶¹

Ker so sedaj tako Kranjska kakor tudi Hrvatska in Slavonija zbrale vso razpoložljivo vojsko in jo postavila na svojo mejo, so Turki opustili nadaljnje napade, razen takozvanih »dnevni« napadov prav majhnih skupin martolozov ob meji, kar pa so dobro vračali Uskoki s svojimi napadi v turških pokrajinah.⁶²

Prihodnjo pomlad so Turki znova poskusili svojo srečo. V aprilu 1547 je znatna turška vojska vpadla pri Metliki v deželo⁶³ in prišla mimo Semiča do Novega mesta ter silno opustošila vse to ozemlje in odpeljala več sto ljudi.⁶⁴ Škoda je morala biti zelo velika, ker kranjski stanovi pravijo septembra v svoji prošnji Ferdinandu, da je bila dežela prejšnje leto in letos tako zelo opustošena, da ne bodo mogli zbrati vse dovoljene pomoči.⁶⁵

Kmalu po tem turškem napadu je Ferdinandu in Karlu V. uspelo, da sta 19. junija 1547 sklenila s Sulejmanom mir za pet let. Kljub temu, da so bili mirovni pogoji za Ferdinanda in Karla precej trdi — Ferdinand je moral za svoj del Ogrske obljubiti letni tribut 30.000 dukatov — sta ga sprejela. Pa tudi Sulejman je bil vesel tega premirja, ker se je sedaj

⁵⁷ »Das Sechsvnduerzigist Jar ist Er (der Turkh) widerumb in Gotschee vnd Reiffnitzer poden aingefallen bis auf vier meil vngeferlich von Laibach kommen, alles nach Im verprennt.« Stan. arh., fasc. 216 a.

⁵⁸ 25. marca 1546: »... Erinder Euch darauf, das derselb Heufen feint an gestern mit den furtreflichen grossen Raub biß auf drei Vr nach mittag seinen Durchzug durch mein Verwalltung mit grossen Prant gethan. Das nachtleger nachtn spat am Furt bei Kostall geschlagen, dasselbst si vngefarlich daß fuesfolkh erraicht, daß Inen den Raub wierdt helfen fueren vnd treibn.« Stan. arh., fasc. 125. — Glej tudi opombo 48!

⁵⁹ Stan. arh., Land. ver., Bruck 1546, st. fasc. 87.

⁶⁰ »Krain ist ganz schutzlos; täglich fallen dort die Türken ein, rauben, plündern und führen die Christen hinweg. Ich habe in Eile den Lieutenant Zäckl mit 100 Martholosen und 150 Pferden dahin beordert.« Iz arhiva finančnega ministrstva na Dunaju: K. Oberleitner, Österreichs Finanzen und Kriegswesen unter Ferdinand I. vom Jahre 1522 bis 1564. Archiv für Kunde österr. Geschichts-Quellen XXII., str. 84.

⁶¹ Valvasor XV., str. 460.

⁶² Klaić V., str. 169—172. — Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1548, st. fasc. 101 b.

⁶³ »... alls der Turckh bemeelts 47 Jars im Aprill den Metlinger poden vberfallen vnd verhörtt.« Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1548., obračun za l. 1547, st. fasc. 101 b.

⁶⁴ »Item abermals des Sibenunduirzigist Jar in Metlinger poden vnd gar bis auf Rudolfswerdt eingefallen, gleichermassen mit Feuer vnd waffen das Land nach Im verderbt, alles mit verführung vil hundert Christlicher Seelen.« Stan. arh., fasc. 216 a. — Valvasor XI., str. 389, 488, 530; XV., str. 460. V XI. knjigi, str. 488. pravi, da so bili Turki to leto dvakrat pred Novim mestom, a verjetno je bilo to za časa tega napada, da sta ga obiskali dve turški četi vsaka zase, ker stanovi na več mestih pravijo, da je bil to leto le en napad na deželo in samo en vpoklic: Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1548, st. fasc. 101 b.

⁶⁵ »... sonderlich negst vergangen vnd diz Jars dermassen verheert vnd verderbt worden, das ain Landschafft den so auf gegenwurtig Jar bewilligt solhes Turggen schaden nit laissten werden khunen noch mugen.« Pismo Ivana Lamberga Ferdinandu: Sta. arh., Land. ver., Augsburg 1547, st. fasc. 86.

lahko posvetil le perzijskemu vprašanju, in to toliko bolj, ker je s cesarjevo zmago nad schmalkalcenci pri Mühlbergu njegova in Ferdinandova moč znatno porasla. Zato so se tudi obmejni sandžaki po strogem sultanovem ukazu miru tudi v resnici držali.⁶⁶

Za Kranjsko in vobče vse slovenske dežele je s tem premirjem nastopila precej dolga doba 10 let, ko ni nobena večja turška vojska prestopila slovenske meje. Vendar se na mir po izkušnjah iz prejšnjih časov, zlasti najbližje preteklosti, ni bilo mogoče zanesti. Ferdinand stalno opominja kranjski deželni zbor in odposlance na skupnih sestankih, da mora dežela neprestano skrbeti za dobro obrambo meje tako s potrebno vojsko kot tudi s popravilanjem starih in zidanjem novih utrdb na meji.⁶⁷ Kranjski stanovi zopet na primer na skupnem sestanku na Dunaju 19. julija 1548. prosijo ostale dežele, naj jim pomagajo pri uspešni obrambi. Da doslej Turki še niso vpadli, pravijo, se je treba zahvaliti dejstvu, da je šel Sulejman osebno s svojo najboljšo vojsko proti Perzijcem. Saj vsi vedo, da se na mir s Turki ni zanesti, ko pa je še vsem v spominu, kako so Turki za časa zadnjega premirja l. 1545 dvakrat navalili na Kranjsko, naslednji dve leti pa po enkrat, ne všteti seveda dnevna četovanja.⁶⁸

Vendar tokrat so se Turki premirja zelo vestno držali in niso napadali niti Hrvatske. Manjši roparski napadi turških martolozov seveda niso prenehali, a kakor se zdi, ti niso pomenili kršitve premirja. Saj so bile to v resnici le majhne roparske tolpe. Vendar je morala Kranjska zaradi njih 24. marca 1550 povečati dosedanje število svojih martolozov od 100 na 150, kar utemeljuje s tem, da so turški martolozji prejšnje leto in že letos pobili več kristjanov, nekaj pa jih odvedli v sužnost.⁶⁹

Vendar je za Hrvatsko trajal ta mir le do l. 1551 in torej posredno tudi za Kranjsko. Z nastopom novih napadov na Hrvatsko je morala čisto razumljivo tudi Kranjska povečati svojo pažnjo in biti vedno pripravljena, da turška vojska v svojem zaletu ne udari tudi preko njenih meja. Povod za začetek novih bojov so dali dogodki v Erdelju in jugovzhodni Ogrski, kjer je po daljših pogajanjih v avgustu 1551 Izabela, vdova po Ivanu Zapolji, prepustila v svojem in svojega sina Ivana Sigismunda imenu te dežele kralju Ferdinandu.⁷⁰ Sultan Sulejman na to spremembo nikakor ni hotel pristati in tako je prišlo do novih bojov ne samo v Erdelju in na Ogrskem, temveč tudi v Slavoniji in na Hrvatskem. Zlasti v drugi polovici 1552. l., ko so se zbirale velike vojske v Bosni, je morala biti Kranjska skoro vedno v stanju pripravljenosti, ker so bosanske vojske vedno napadale. Zlasti so bile delavne v Slavoniji, kjer so se polastile Virovitice in pridrle vse do Varaždina.⁷¹

Po težkih bojih tega leta, ki je bilo za Ferdinanda negativno, je prihodnje leto poskušal v Carigradu doseči premirje, pri čemer pa tudi ni

⁶⁶ Jorga III., str. 28—29. — Klaić V., str. 172—173.

⁶⁷ Stan. arh., fasc. 216.

⁶⁸ Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1548, st. fasc. 101 b.

⁶⁹ Stan. arh., fasc. 216 a.

⁷⁰ Jorga III., str. 32—35. — Klaić V., str. 179—180.

⁷¹ Stan. arh., fasc. 124. — Klaić V., str. 185. — Jorga III., str. 46.

uspel. Ker pa je bil Sulejman v tem času zaposlen tudi v Perziji, je l. 1553 poteklo mirno. Obe stranki sta se seveda pripravljali za bodoče boje, ki so se obnovili v začetku 1555. Pri teh pripravah je padlo znatno breme na Štajersko, Koroško in Kranjsko, ki so že dalje časa skrbele za slovensko in hrvatsko mejo, ki se je v tem času polagoma razvijala v Vojno krajino.⁷² Na vseh deželnih zborih in skupnih sestankih kranjski deželni stanovi vedno poudarjajo veliko važnost Hrvatske in njenih utrdb za obrambo Kranjske. Poleg skrbi za Hrvatsko pa je morala Kranjska zaradi dnevnih napadov turških martolozov imeti zavarovano tudi svojo deželno mejo. Tako poroča Ivan Lenković 26. avgusta 1556., da vzdržuje Kranjska na meji 200 provizioniranih konjenikov in 500 strelcev.⁷³ To je bilo v času, ko so Turki z vso silo udarjali na Hrvatsko, oblegali Siget in zavzeli Kostajnico ob Uni. Zlasti padec Kostajnice 17. julija 1556 je bil za Hrvatsko in Kranjsko silno hud udarec. S tem so Turki postali gospodarji Une in njih navali so se mogli sedaj brez zapreke raztegniti vse do Kolpe in tudi preko nje, zlasti proti Turopolju in Zagrebu. Položaj je postal s tem za Hrvatsko kritičen in vprašanje je, kaj bi se z njo zgodilo, da ni prav tedaj Ferdinandova vojska vdrla v zapadno Ogrsko in tako prisilila bosanskega pašo, da je odhitel tja. Ferdinand je imel tokrat srečo, zasedel je utrjeno mesto Korotna, nakar so se Turki umaknili. S tem je Ferdinand zavaroval Siget in zapadno Ogrsko, rešil pa je tudi Hrvatsko.⁷⁴

Vendar je ta uspeh pomenil le trenuten oddih, ker spomladi 1557. so se turški napadi pričeli znova. Že 14. aprila je Mert Gall opozoril Kranjsko, da sta bosanski paša in Malkoč-beg, hercegovski sandžak, zbrala do 8000 mož, ki bodo v nekaj dneh krenili na pohod neznano kam. Zato je tudi ukazal nanovo najetim pešcem, da so zasedli vse prehode v obmejnih gozdovih.⁷⁵ In res so Turki naslednje dni ropali okoli Lješnice in Krupe na Hrvatskem.⁷⁶ Kljub premirju, ki ga je Sulejman poleti dovolil Ferdinandu, so bosanski Turki vse poletje ropali in plenili po Hrvatski.

Še hujše je bilo naslednje leto, ko je obolelega bosanskega pašo nadomeščal Malkoč-beg. Kranjsko so vso zimo vznemirjala poročila o zbiranju turške vojske in skorajšnjem napadu, tako da Metliška, Kočevska, Kras in Istra sploh niso imele nikoli miru. Z nastopom lepšega vremena so se tudi kakor vsako leto pojavili turški martoloz, nakar je 31. marca 1558 zahteval namestnik vrhovnega poveljnika za Hrvatsko J. Sauer, da dežela takoj pošlje 100 martolozov v gozdove in najame 200 strelcev za varstvo meje.⁷⁷

V jeseni je Malkoč-beg dosegel nove uspehe na Hrvatskem. Oktobra meseca je pričel oblegati Lješnico in jo prav na praznik vseh svetnikov zavzel, nakar sta padli utrdbi Otok in Buševič ob Uni. Ni čudno, če je na Hrvatskem nastal zaradi tega splošen beg in so se mnogi kmetje podredili

⁷² Klaić V., str. 192—194.

⁷³ Stan. arh., fasc. 124.

⁷⁴ Klaić V., str. 206—210.

⁷⁵ Stan. arh., fasc. 124.

⁷⁶ Klaić V., str. 217.

⁷⁷ Stan. arh., fasc. 124.

Malkoč-begu, ki je baje obljubljal vsem, ki se mu prostovoljno podredijo, da ne bodo plačevali sedem let nobenega davka ne njemu ne sultanu.⁷⁸

Ivan Lenkovič, vrhovni poveljnik vse Krajine, je zato prosil kralja Maksimiljana, Ferdinandovega sina, in stanovce treh dežel na pomoč. Maksimiljan je ukazal na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem vpoklic tridesetega moža, ki naj se takoj pošlje v Krajino. Res se je v drugi polovici novembra zbralo toliko vojske, da se je Lenkoviču posrečilo zaustaviti nadaljnje napredovanje Malkoč-begu. Ker je v tem nastopilo tudi slabo vreme in zima, se je bosanski paša umaknil preko Une.⁷⁹

Po Valvasorju so bili tudi to leto Turki na Kranjskem.⁸⁰ V nekih Schönlebnovih zapiskih in ribniškem arhivu je našel, da so Turki obiskali Kočevsko in okolico Ribnice, kar je pri tolikih in tako hudih napadih tega leta na Hrvatsko prav mogoče. Čudno pa je, da ni o njem našel nič v Not. Prov., kjer tudi danes ni najti nobene omembe o kakem vpadu l. 1558.

Ko se je z nastopom zime Malkoč-beg umaknil preko Une, svoje vojske ni razpusil. Ves december so neprestano prihajala poročila iz Bosne, da se Malkoč-beg s hlivanjskim sandžakom pripravlja za večji napad na Hrvatsko, Kranjsko ali Kras. Zlasti so ga pričakovali za božične praznike.⁸¹ A Turkov ni bilo. Zato se je Herbart Turjaški, ki je med tem postal namestnik vrhovnega poveljnika za Hrvatsko krajino, odločil, da Turke prehití in sam udari na turško ozemlje. Z napadom je sklenil začeti 25. januarja pri »Turka Mihala Peči«, to so današnje Peči pri Kladuši. Toda dan prej je prejel iz Senja obvestilo, da so Turki 23. januarja prišli v Udbino, o čemer je takoj obvestil Kranjsko in jo opozoril, naj pripravi svojo obrambo. Ko je prišel v Turka Mihala Peč, je prejel novo poročilo iz Senja, da je turška vojska krenila iz Udbine in da misli udariti na Metliko, ki da so jo nekateri izdajalci med Uskoki sklenili predati Malkoč-begu. Herbart Turjaški je to nenudoma sporočil v Ljubljano, obenem pa krenil v Slunj in dalje v Metliko, kamor je prišel dve uri prej, predno so Turki dospeli do Grabrka in Ponikve južno od Vinice. Herbart je sedaj hitro zastražil prehod pri Vinici s strelci. Turki so za to zvedeli in spremenili svoj načrt. Še isto noč — naslednji dan je bila nedelja 29. januarja — je konjenica odhitela na Poljane, Kočevje in Ribnico, kjer so Turki nakrmili konje, in nato dalje na Bloke in Cerknico. Preko Cerkniškega jezera so jo mahnili na Slivico, Unec in Ivanje selo, kjer so vse požgali in uničili. 30. januarja so požgali Laze in Jakovico, kjer so ljudi in živino deloma pobili, deloma odpeljali. Po ustnem izročilu so se ljudje v Jakovici rešili s tem, da so se zatekli v tri leta prej zgrajeno cerkev sv. Mihaela nad vasjo.⁸² En turški oddelek je prišel do Logatca, kjer so ubili dva kmeta, 17 jih pa odpeljali. Pri tem oddelku je bil tudi sin Malkoč-

⁷⁸ Poročilo J. Zobelsberga 11. novembra 1558. v Stan. arh., fasc. 124. — Klaić V., str. 223.

⁷⁹ Klaić V., str. 223.

⁸⁰ Valvasor XI., str. 467; XV., str. 466.

⁸¹ Stan. arh., fasc. 124, 16., 20. in 24. decembra 1558.

⁸² L. M. Krainz, Nachträgliche Notiz. MHVK 1860, str. 53.

bega, medtem ko je sam Malkoč-beg z glavnino svoje vojske ves dan in vso noč 30. januarja taboril nasproti gradu pri Planini »am Pregl tapholle«. Zадnjega januarja pa je udaril z vso vojsko mimo Postojne v Pivko in na Kras ter dosegel Radohovo vas. Potem ko je vse to strašno opustošil, je s svojimi konjeniki, ki jih je bilo okoli 6000, krenil proti Klani.

Medtem so turški pešci — bilo jih je okoli 5000 — ki so prišli skupno s konjenico do Grabrka in Ponikve z namenom, da bodo na povratku pomagali odnašati ugrabljeni plen — že v nedeljo, 29. januarja, zvečer krenili proti Kamenski, kjer so odgnali Uskokom vso živino, in nato dalje proti Kostelu. Tu so zasedli brod in vso okolico opleni. Zadnjega januarja so se odpravili proti Grobniku, kjer so se sestali z drugo četo pešcev, ki je prišla pravkar sem mimo Senja. Skupno so nato udarili na Klano, kjer so vso okolico zelo izropali in požgali. 2. februarja so napadli tudi tabor v Klani, a ga niso mogli osvojiti; pač pa so pri tem izgubili okoli 50 ljudi. Tu so se sedaj sestali s konjenico, ki je medtem prišla iz Pivke. Vsa tri krdele so se nato skupaj vrnila v Grobnik in preko Senjskega gorovja domov. Umikala so se zelo sklenjeno in previdno, tako da je uspelo ujeti le dva Turka, ki sta povedala, da je ukazal Malkoč-beg že na Krasu popisati vse ujetnike, katerih je bilo okoli 1000. Po njiju izjavah je nameraval Malkoč-beg dvigniti Uskoke v okolici Metlike. Ko pa je zvedel, da je Metliška opozorjena, je spremenil svoj načrt. Na vprašanje, koliko je bilo vseh Turkov, sta cenila njih število na 15—16.000. Po tem računu je tretje krdele štelo 4—5.000 mož.⁸³

Valvasor pravi nejasno, da se zdi, da je po Gallenberških arhivalijah, po patru Bautscherju in I. Tomašiču možno sklepati, da so Turki to leto še enkrat obiskali Pivko in Kras.⁸⁴ Pri opisu Nadliška poročja po MScr. Prov., da je bilo to septembra, ko so znova bili v okolici tega kraja.⁸⁵ Toda Tomašičevo poročilo govori brez dvoma o enem samem turškem vpadu. Tudi ko kranjski stanovci v svoji prošnji za cesarja 20. novembra 1559. prosijo, naj jim dovoli, da za dva vpoklica tega leta vzamejo denar

⁸³ Glavni vir za ta napad je poročilo Herbarta Turjaškega z dne 8. februarja 1559 in večinoma po njem izdelano pismo dežele cesarju z dne 9. februarja: Stan. arh., fasc. 125 b. — Podrobnosti o turškem divjanju okoli Cerknice so ohranjene v zapisku na koncu urbarja gospostva Planine (Haasberg) iz l. 1573: danes v Državnem arhivu pri Narodnem muzeju v Ljubljani, Sodni arhiv, Rektificirani dominikalni akti, Postojna št. 114. Tiskan je izšel v MHVK 1860, str. 22. — I. Tomašič, *Chronicon breve*, str. 31: »Anno Domini 1559 Maukocbegh bassa cum multis venit carniolam, videlicet hochewje, ribnichu, et circum circa, et vltra montes in piucam, multa christianorum damna intulentes, alii vero pedestres expectans eos, et occupans castrum klann, sed nihil fecerunt castelo, et sic sani et uictoriosi reuersi sunt ad propria. Valvasor XI., str. 7, 55, 303, 391, 449, 467; XV., str. 466. V XI. knjigi str. 391 pripoveduje, da je Turjaški (imena ne ve) pri Blokah napadel Turke in jim odvzel 600 ujetnikov. To se verjetno sedaj ni zgodilo, ker bi brez dvoma Herbart Turjaški ali pa dežela omenila to v svojem poročilu. — Parapat, str. 156, op. 2 dvomi v Valvasorjevo trditev, da je bilo 15—16.000 Turkov pri tem napadu. Toda Valvasorjeva številka se ujema z ono Herbarta Turjaškega, kar kaže, da je Valvasor imel v rokah to poročilo ali vsaj podobno po tem prirejeno. — Dimitz II., str. 190. — Klaić V., str. 225—226.

⁸⁴ Valvasor XV., str. 466.

⁸⁵ Istotam XI., str. 391.

iz dovoljene pomoči, omenjajo samo vpoklic o veliki noči — ko se je zbralo nad 300 dobro oboroženih plemiških konjenikov, ki so bili osem dni na svoje stroške pod orožjem, in 2000 oboroženih podložnikov v Novem mestu, ki pa so dobili za ta čas po 5 krajcarjev na dan — in vpoklic poprej, ko so Turki vpadli v deželo. Ko jim je nato 14. februarja 1560 cesar odklonil prošnjo, je tudi izrecno omenil samo en vpad.⁸⁶

Takoj po povratku iz uspešnega pohoda na Kranjsko je Malkoč-beg neusmiljeno napadel kraje med Uno in Kolpo. Zlasti marca so javljala poročila neprestano o velikih turških pripravah. 11. marca je Herbert Turjaški javil Kranjski, da 4 sandžaki zbirajo vojsko za napad; zato naj dežela pripravi svojo obrambo. Ker Turki najrajši vpadejo o polni luni, naj že sedaj vsako gospostvo določi nekaj ljudi, ki naj gredo že 3—4 dni pred ščipom iz Pivke v Klano, iz Vrhnike, Logatca, Cerknice, Steberga, Loža, Snežnika, Turjaka, Ortneka, Ribnice, Kočevja, Poljan in Kostela pa v Kočevje. Ljudje med Ljubljano in Metliko naj se zberejo v Metliki, iz Krške doline na Krškem polju.⁸⁷ 24. marca je bil nato razglašen splošen vpoklic. Toda po tolikih pripravah tukaj so Turki krenili proti Slavoniji.⁸⁸

Vse do zime so nato Turki poskušali tu in tam na Hrvatskem svojo srečo z napadi, a zaradi dobre obrambe, ki se je zopet zbrala, niso dosegli nikakih uspehov.⁸⁹ Z nastopom zime, ko se je razšel večji del vojske, ki so jo v glavnem vzdrževale Kranjska, Štajerska in Koroška, pa so začela zopet prihajati poročila o turških pripravah. Vendar napada ni bilo nobenega.⁹⁰

O Svečnici 1560 so po Valvasorju Turki znova vdrli na Kras in plenili okoli Cerknice in Postojne.⁹¹ Doslej tega njegovega poročila ne potrjuje noben drug vir. Zdi se celo, da mu nasprotujejo. Stanovi namreč poročajo cesarju 13. januarja 1561, da so porabili prejšnje leto za vpoklic le 913 gld. 25 kr.⁹² Vemo pa, da je 4. aprila 1560 razglasil deželni glavar vpoklic 1200 mož na Krasu in v Istri in ponovno 24. decembra za 300 mož.⁹³ Ta dva vpoklica gotovo nista stala veliko manj kot 913 gld. 25 kr. Vendar zaradi tega vpada še ne moremo izključiti, saj je bil lahko manjšega obsega.

Na Hrvatskem je Malkoč-beg začel s svojimi napadi v drugi polovici marca. Baje mu je sultan zapovedal, da mora to leto zavzeti utrdbe v bihaški kapitaniji in z velikimi četami po Hrvatski in Kranjski. In res so bili napadi na Hrvatsko to leto zelo hudi. V maju je v 8 dneh doživela 4 napade, katerih se je udeležilo po več tisoč konjenikov in pešcev. Šele ko je julija Ivan Lenković zbral večjo pomoč iz sosednjih dežel, so večji

⁸⁶ »...im jetz uermelten Neunundfunffzigisten Jar als der Turckh in das Lanndt mit ainem straiß oder rennen aingefallen...« Stan. arh., Land. ver., Praga 1559—1560, st. fasc. 98 a.

⁸⁷ Stan. arh., fasc. 124.

⁸⁸ Istotam.

⁸⁹ Klaić V., str. 235—236.

⁹⁰ Stan. arh., fasc. 124.

⁹¹ Valvasor XI., str. 8, 55; XV., str. 466 po Not. Prov. et Labac.

⁹² Stan. arh., Land. ver., Praga 1561, st. fasc. 98 a.

⁹³ Stan. arh., fasc. 124.

napadi prenehali. Jeseni in pozimi 1560 in še pomladi 1561 pa tudi manjših napadov ni bilo več.⁹⁴

Maja 1561 so se napadi obnovili in eden prvih je veljal zopet Kranjski. Dne 8. maja je okoli 1800 Turkov prekoračilo Kolpo in napadlo Kostel. Verjetno je bila obramba zelo slaba, ker 15. maja je bil obnovljen poziv deželni brambi, da mora na 3. in 4. svarilni strel pohiteti na določena ji mesta in sicer iz Gorenjske v Ljubljano, iz Dolenjske in Notranjske pa v Novo mesto.⁹⁵

Stanje na Hrvatskem je bilo ta čas obupno. Turki so neprestano napadali z močnimi četami. Važne utrdbe ob Uni, kakor Kostajnica, Novigrad in druge, so bile v turških rokah. Stalni turški napadi so ogrožali vse bližnje utrdbe. Ker so bile te deloma slabe, deloma jih je bilo zaradi pomanjkanja denarja težko oskrbovati z orožjem in ljudmi ter skrbeti za njih dobro stanje, je bil Ivan Lenković sedaj za več let po vrsti prisiljen, da je take porušil, da bi se jih Turki ne polastili. Tako so bili l. 1561 razrušeni gradovi Gradac, Žirovnica, Pedaljš, Jamnica, Gore in drugi.⁹⁶

Tako umikanje pred Turki je vzbujalo velike skrbi ne samo v Hrvatski temveč tudi v Kranjski, ki je o tem tožila cesarju 1. oktobra 1561 v precej ostrem tonu. Očitala mu je, da je krivičen, ko hoče, da bi Kranjska sama vzdrževala 24 milj dolgo mejo proti Turkom. Cesar dobi iz svojega kameralnega imetja na Kranjskem in Koroškem letno več kot 200.000 gld.; od tega bi lahko 30—40.000 gld. porabil za obrambo dežele, ki jo je kot vladar dolžan braniti. Cesar pa celo deželne dajatve uporablja v svojih vojnah na Sedmograškem in drugod, Kranjsko in hrvatsko mejo pa pusti medtem propadati. Koroška in Kranjska skrbita sedaj že mnogo let za obrambo Hrvatske pokrajine. Cesar brez dvoma ve iz Lenkovičevih poročil, v kako težkem položaju je ta, koliko tisoč kristjanov je bilo pregnanih, ujetih in ubitih, odkar sta padli Kostajnica in Novigrad ob Uni, kako so Turki zasedli že skoro vse ozemlje okoli Bihača, kateremu je treba sedaj hrano že s silo dovažati od daleč. Če pa bi padel ta steber hrvatske obrambe, bi lahko tu Turki namestili 300 konjenikov in prav toliko pešcev in z njimi ponoči in podnevi napadali Kranjsko. Vseh pet avstrijskih dežel bi jih odtod več ne izrinilo, Kranjska pa bi se ne mogla več braniti. Že sedaj ni v deželi malo ljudi, ki samo čakajo, kdaj bo Bihač padel, da zbeže iz nje. Po drugi strani pa tudi Benečani komaj čakajo njegovega padca, da bi se oni nato polastili Senja in Reke ter tako zaprli cesarju pot na morje. Dalje pravijo, da je v Hrvatski krajini premalo vojske. Kar je je v utrdbah, jo je treba nujno založiti s hrano in plačati, kar se včasih po več mesecev ni zgodilo. Hrvatsko plemstvo, zagrebški škof, kaptol in drugi ubogo ljudstvo samo izžemajo; kmetom odvzeto žito vojakom zelo drago prodajajo. Prosijo ga, naj vse te stvari uredi, ker sicer tudi Kranjska ne bo nič več dajala za izgubljeno stvar.⁹⁷

⁹⁴ Klaić V., str. 228—232.

⁹⁵ Izvleček iz okrožnice dež. zbora z dne 15. maja 1561: A. Dimitz, Regesten. MHVK 1859, str. 88, št. 3. — V Stanovskem arhivu v vrsti deželnozborskih spisov manjkata leti 1561 in 1562.

⁹⁶ Klaić V., str. 232.

⁹⁷ Stan. arh., Land. ver., Praga 1561, st. fasc. 98 a.

Podobno pismo je poslala 24. oktobra 1561 tudi Koroška, ki je podarila, da je Bihač srce in predzidje Kranjske ter da med Bihačem in Ljubljano ni nobene večje utrdbe, ki bi se mogla Turkom upreti. Če ne bo Bihaču poslana resna pomoč, bo Ljubljana kmalu najbližja obmejna utrdba — »das negst Grenizhauss«. Zato prosijo koroški stanovi, da cesar poskrbi za vojaške potrebe Hrvatske krajine iz znatnih dajatev Kranjske in Koroške, ki so namenjene najprej v korist tem deželam. Prispeval pa naj bi tudi iz dajatev drugih nemških dežel, »od česar pa doslej po našem mnenju ni za hrvatske utrdbe še nikoli nič porabil«.⁹⁸

Položaj je bil v resnici zelo težak. Zato so hrvatski ban Peter Erdödi, poveljnik Sigeta Nikola Zrinski in Ivan Lenkovič s Ferdinandovim privoljenjem začeli razmišljati o tem, da bi sami prevzeli iniciativo in začeli napadati turško ozemlje, da bi morda na ta način odvrnili Turke od nadaljnjih napadov. In res sta ban in Nikola Zrinski udarila proti Požegi z velikim uspehom, medtem ko je moral Lenkovič ostati na straži v Hrvatski, kjer je prav tedaj bosanski paša grozil z novim napadom. Po uspelem pohodu v Slavonijo se je bilo bati še hujše reakcije z bosanske strani, kjer je Malkoč-beg vršil velike priprave. A sredi teh je bil 1. junija 1562 nenadoma sklenjen osemletni mir med Ferdinandom in Sulejmanom.⁹⁹

S tem so za nekaj časa prenehale hude borbe na hrvatski meji. Sedaj je bilo treba misliti na to, kako naj se krajina zavaruje za bodočnost in zato premirje za Kranjsko in sosednje dežele nikakor ni pomenilo oddiha od dosedanjih materialnih naporov. Cesar Ferdinand je zahteval od kranjskega deželnega zbora 1563 isto, kar je dežela sedaj že več let dajala, namreč 60.000 gold. za obrambo meje, na vsakih 100 funtov zemljiških dohodkov (Gült) 1 težkega konja in da vzdržuje 30 mož po 1 dobrega strelca. Po dolgem pregovarjanju je dežela dovolila 54.940 gld. in vse drugo.¹⁰⁰ Zlasti je bil sedaj potreben denar za popravilo utrdb in oskrbovanje posadk v njih. Posebna komisija je pregledala in ocenila vse utrdbe.¹⁰¹

Razen tega pa se dežele nikakor niso upale zanesti se na premirje. In res nam Valvasor pripoveduje, da so na Svečnico 1564 Turki znova bili na Kranjskem in da so divjali predvsem okoli Kočevja in Ribnice. Dosegli so celo Postojno. Opira pa to svoje poročilo na Not. Prov. in Mscr. Reiffn., ribniške arhivalije.¹⁰² Zanikati ta napad vsekakor ni mogoče, čeprav dosedaj pregledano arhivalno gradivo ne nudi temu nobene opore in je obenem tudi sumljivo to, da je sedaj to že tretji napad po vrsti, ki ga Valvasor postavlja na Svečnico: 1559., 1560. in 1564. l. Dejstvo, da se je to zgodilo za časa premirja, ne moti prav nič, ker je na primer 21. maja 1564 deželni upravitelj razglasil, da mu je poslal Herbart Turjaški poročilo, da se zbira velika turška vojska za napad na Metliško in Kočevsko; zato je ukazal, naj bo pripravljena deželna obramba in 3., 5. in 10. mož.¹⁰³

⁹⁸ Istotam.

⁹⁹ Klaić V., str. 233—238. — Jorga III., str. 55.

¹⁰⁰ Stan. arh., fasc. 217.

¹⁰¹ Klaić V., str. 238—240.

¹⁰² Valvasor XI., str. 8, 467; XV., str. 467.

¹⁰³ Stan. arh., fasc. 124 a.

In 27. februarja 1565 prosi Kranjska cesarja, naj kaj ukrene zaradi vedno se ponavljajočih turških napadov na Hrvatsko in Slavonijo kljub vladajočemu premirju.¹⁰⁴

Vendar to premirje ni trajalo dolgo. 25. julija 1564 je namreč umrl cesar Ferdinand I. Na cesarskem prestolu, v Avstriji, Ogrski in Hrvatski mu je sledil sin Maksimiljan II., medtem ko je na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem z Reko in Istro ter Goriško prevzel oblast njegov brat nadvojvoda Karel. Po turškem državnem pravu je s Ferdinandovo smrtjo prenehala veljavnost premirja. Zato je Maksimiljan II. poslal v Carigrad svojega odposlanca, da doseže podaljšanje premirja, na kar je Sulejman pristal. V tem pa je v Erdelju Ivan Sigismund Zapolja pričel vojno proti Maksimiljanu, toda po prvih uspehih je izgubil vse osvojeno ozemlje in še nekaj mest, ki jih je že preje imel. Ker je s tem Maksimiljanova vojska osvojila nekaj sultanovega ozemlja — Ivan Sigismund je bil vendar Sulejmanov vazal — se je sultan čutil prizadetega in je premirje preklical.¹⁰⁵

Tako se je spomladi 1565 vojna obnovila. Novi bosanski paša Mustafa Sokolović je začel z novimi napadi na Hrvatsko. Herbart Turjaški javlja 16. aprila, da je nedavno 4000 turških konjenikov pridrlo skoro do Kolpe.¹⁰⁶ Malo kasneje je Mustafa Sokolović pričel oblegati Krupo, važno utrdbo ob Uni. Kljub temu, da ji je prišla pomoč od vseh strani in da ji je Kranjska sama poslala pod deželnim upraviteljem Joštom Gallenbergom 3000 mož, je Krupa 23. junija 1565 vendarle padla.¹⁰⁷ Nevarnost za čim dalje manjši ostanek Hrvatske in za Kranjsko je s tem še bolj porasla, posebno še, ker so se sedaj tudi turški napadi še bolj pomnožili. Poleg tega pa je Sulejman napovedal Maksimiljanu za naslednje leto vojno pod osebnim vodstvom.

Obe strani sta se sedaj začeli resno pripravljati za bližnjo vojno. Karel je v ta namen želel, naj bi mu Kranjska na deželnem zboru 4. februarja 1566 dovolila poleg dosedanjih dajatev še 32.000 gld. za poravnanje dolgov, predvsem za plačo vojski. Toda dežela ne samo da je to odbila, temveč je izgovarjaje se na svoj težki položaj znižala dosedanjo dajatev dva in polkratno naklade¹⁰⁸ (2 1/2 Herrengült), ki je znesla 55.000 gld., na dvakratno.¹⁰⁹ Kmalu nato so kranjski stanovi poslali h Karlu Herbarta Turjaškega in Maksa pl. Lamberga s prošnjo, naj jima dovoli iti na državni zbor v Augsburgu, da bi tam izprosila pri cesarju letno pomoč 100.000 gld., ki jih je bilo treba za obrambo Hrvatske krajine in Kranjske poleg dajatev Koroške in Kranjske, ki so šle vse v ta namen.¹¹⁰ Zaradi tega je Karel sklical nov deželni zbor, ki je končno dovolil dva in polkratno naklado, to je 55.000 gld.¹¹¹

¹⁰⁴ Istotam.

¹⁰⁵ Klaić V., str. 250—251. — Jorga III., str. 56—58.

¹⁰⁶ Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁰⁷ Istotam. — Klaić V., str. 252.

¹⁰⁸ O davčni nakladi glej: Janko Polec, Svobodniki na Kranjskem. GMS 1936, str. 19—20.

¹⁰⁹ Stan. arh., fasc. 217.

¹¹⁰ Stan. arh., Land. ver., Augsburg 1566, st. fasc. 86.

¹¹¹ Stan. arh., fasc. 217.

Medtem se je tudi cesarju posrečilo, da je na Ogrskem zbral vojsko s preko 40.000 možmi. Ker se je bilo bati, da bi sultan udaril proti Slavoniji in Hrvatski, je bila zaupana obramba teh dežel nadvojvodu Karlu, ki se je z 10.000 možmi iz Štajerske, Koroške in Kranjske utaboril pri Prelogu v Medjimurju. Istočasno je Herbart Turjaški dvakrat udaril v Bosno z znatnim uspehom, da je na ta način oviral sovražnika pri njegovih pripravih.¹¹²

Sultan je krenil 29. aprila s svojo vojsko iz Carigrada. Ko je pri Beogradu prekoračil Savo, je poslal del vojske proti Gjuli, sam pa se je napotil z drugim delom proti Sigetu, ki ga je branil Nikola Zrinski. Po dolgi in junaški obrambi, ki je stala Turke 18.000 konjenikov in 7000 janičarjev, in ko ni bilo nobenega upanja na rešitev, je Nikola Zrinski izpadel iz goreče trdnjave in v boju padel sam in večina njegove vojske. Tako je 7. septembra 1566 padel Siget. Pohod pa se ni nadaljeval, ker je tri dni prej umrl stari Sulejman pred Sigetom, ne da bi dočakal padec.¹¹³

S smrtjo Sulejmana II. preneha v turški zgodovini doba velike rasti. On je bil zadnji veliki sultan osvajalec, ki je skoro vsako leto spomladi po prastari turški tradiciji začel nov vojni pohod. Njegov naslednik Selim II. (1566—1574) ni bil vojak, temveč velik častilec po Mohamedu prepovedane kapljice in ves predan uživanjem vseh vrst. Z njim in njegovimi nasledniki se pričinja doba počasnega propadanja ogromne vojaško urejene države.¹¹⁴ Vendar zaradi tega ni nastopilo takoj mirno razdobje tudi na njenih mejah. Obmejni sandžaki so nadaljevali z dosedanjo politiko, ki jim je donášala poleg slave tudi velike koristi.

Ker Selim II. ni mislil nadaljevati bojevitih politik svojega očeta in ker so se poleg tega tudi poslabšali njegovi odnosi s Perzijo, ni bil naspnoten misli o sklenitvi miru z Maksimiljanom in Karlom. Vendar so se pogajanja vlekla v nedogled in šele 17. februarja 1568 je prišlo v Odrinu do osemletnega premirja, ki je določal status quo in letni »dar« 30.000 cekinov sultanu. Poseben člen je prepovedoval vsako četovanje ob meji tako s turške kakor s cesarjeve strani.¹¹⁵

Kakor običajno doslej tako je tudi sedaj ta prepoved veljala le na papirju. Turki so iz Kostajnice in Krupe še naprej napadali sedaj proti Sisku, drugič proti Glini in Korani. Zato sta morala nova hrvatska bana Jurij Drašković in Franjo Frankopan Slunjski biti neprestano na straži. Prav tako je morala biti tudi Kranjska pripravljena na nenaden sovražen obisk. Tako je na primer 12. avgusta 1568 opozoril deželni glavar deželo, naj bo pripravljena na nov turški napad, ker zadnja poročila govore, da zbirajo tri paše vojsko za pohod na Senj ali Bihač, lahko pa napadejo tudi Kranjsko. Obenem opozarja podeželsko prebivalstvo, naj spravi čimprej vse pridelke na varno.¹¹⁶ Res so Turki pri tej priliki prišli do Hrastovice in Siska na Hrvatskem.¹¹⁷

¹¹² Valvasor XV., str. 468. — Klaić V., str. 258, 262—263.

¹¹³ Jorga III., str. 58—62. — Klaić V., str. 260—262.

¹¹⁴ Jorga III., str. 137.

¹¹⁵ Istotam, str. 62—63. — Klaić V., str. 268.

¹¹⁶ Stan. arh., fasc. 124 a.

¹¹⁷ Klaić V., str. 271.

Taki napadi so se ponavljali neprestano tudi naslednja leta. Zato se bremena za Karlove dežele niso prav nič zmanjšala kljub premirju. Nasprotno. Za l. 1570 je prosil Karel kranjski deželni zbor, naj mu dovoli poleg običajnih dolžnosti (enega dobro oboroženega konja na 100 funtov pfenigov zemljiških dohodkov, 200 strelcev mesto 30. moža in v primeru nevarnosti 10. in 20. moža) še letno po 120.000 gld. za dobo 10 let. Ta denar bi se porabil v prvi vrsti za vojaške potrebe; kar pa bi ostalo, bi šlo za kritje dolgov, ki jih je bil prisiljen napraviti prav zaradi obrambe svojih dežel pred Turki. Po dolgih razpravah mu je dežela končno dovolila letno 68.181 gld. na dobo 12 let.¹¹⁸

V tem letu velike draginje in lakote so povečali splošno nesrečo še Turki s svojim napadom na Pivko. Valvasor, ki edini poroča o njem po MScr. Stein (gotovo neke kamniške arhivalije), ne ve povedati o njem nič drugega, kot da so tu z ropanjem in požiganjem naredili veliko škodo.¹¹⁹ Čeprav ne moremo navesti nobenega vira v potrditev Valvasorjevega poročila, ga tudi zavriniti ne moremo, ker so bosanski Turki prav v tem času dva do trikrat tedensko vpadali na Hrvatsko.¹²⁰ Vsekakor pa je moral biti to le napad majhnega obsega.

Napadi na Hrvatsko so se nadaljevali tudi naslednja leta. Ker so se l. 1570 zapletle Benetke zaradi Cipra v novo vojno s Selimom II., so na Kranjskem v tem času videli v vsakem večjem zbiranju turške vojske v Bosni že priprave za napad na Istro in Furlanijo. Tako je bilo izdano 6. aprila 1571 opozorilo vsej deželi, naj se pripravi, prav tako 1. aprila, 1. avgusta in 5. novembra 1572.¹²¹ Vendar so bile običajno vse turške priprave namenjene benečanski Dalmaciji, tako da je celo Hrvatska uživala ta čas malo več miru.¹²² Ko pa je bil 7. marca 1573 sklenjen mir med Benečani in Turki, so se obnovila četovanja bosanskih Turkov po Hrvatski, ki so seveda vedno imela svoj odziv tudi na Kranjskem v obliki opozoril in pripravljenosti. Vendar so bili tudi napadi na Hrvatsko le manjšega obsega.¹²³

To ni trajalo dolgo. Že naslednje leto 1574. l. so Turki pričeli napadati Hrvatsko in Slavonsko krajino z velikimi silami. Da bi se kolikor toliko zavarovali pred njimi, so sklenili hrvatski stanovi osnovati stalno domačo vojsko, takozvane haramije, ki naj bi čuvali ob Kolpi in po notranjosti dežele. Obenem pa so se začeli pojavljati med hrvatskim plemstvom glasovi, naj bi se še zadnji ostanki hrvatskega kraljestva podredili Turkom.¹²⁴

Da bi pomagal Hrvatski in Slavonski krajini v tem težkem stanju, se je Maksimiljan II. trudil v Carigradu, da bi premirje okrepil in podaljšal. Toda komaj se mu je v novembru 1574 posrečilo doseči podalj-

¹¹⁸ Stan. arh., fasc. 217 a. — S. Jug, Slovenski »zapovedni list« iz l. 1570 in novi vinski davek. GMS 1942, str. 75.

¹¹⁹ Valvasor XV., str. 483.

¹²⁰ Klaić V., str. 277.

¹²¹ Stan. arh., Landtags-Protocoll I., fol. 390, 471, 496, 515. — Radics, Herbard VIII., str. 280—285.

¹²² Klaić V., str. 276—277.

¹²³ Istotam, str. 302.

¹²⁴ Istotam, str. 306, 309.

šanje, že je 12. decembra umrl sultan Selim II., s čimer je premirje samo po sebi prenehalo veljati. Zopet je moral cesar Maksimiljan poslati novo poslanstvo v Carigrad k novemu sultanu Muradu III. (1574—1595). 22. novembra 1575, je bilo premirje znova podaljšano za 8 let. Toda skoro celo l. 1575 je trajalo vojno stanje.¹²⁵

Zaradi čimdalje bolj neznosnih razmer v Hrvatski in Slavonski krajini in čim dalje bližje nevarnosti se je tudi v notranjeavstrijskih deželah bolj in bolj javljalo vprašanje, kako urediti obrambo, da bo uspešna in da bo odgovarjala potrebam. Herbart Turjaški, vrhovni poveljnik Hrvatske krajine — l. 1568 sta postala dotedanja namestnika vrhovnega poveljnika za Hrvatsko in Slavonijo samostojna¹²⁶ — je zlasti silil na to, da bi se vsa obramba enotno uredila na osnovi skupnega obrambnega reda (Defensionsordnung). Prve razprave v tem smislu so se vodile že aprila 1574 na sestanku štajerskih, koroških in kranjskih odposlancev v Gradcu, ki pa niso privedle do nikakih sklepov. Zanimiv je predlog Lazarja Schwendija, ki ga je predložil zbranim odposlancem 23. aprila in kjer pravi, da so za obrambo meje potrebne najprej močne utrdbe in stalna vojska. Ta naj bi bila sestavljena iz kmetov in rokodelcev, ki naj bi jih za stalno naselili ob meji, jim dali hišo in nekaj zemlje, obenem pa bi za primerno plačo opravljali tudi vojaško službo.¹²⁷ Vendar je minilo še mnogo časa, preden se je to izvršilo.

Nadvojvoda Karel je za 15. avgust 1575 zopet sklical odbore treh dežel v Bruck na Muri, da bi nadaljevali prepotrebna posvetovanja o obrambnem redu. Obrambni red, ki so ga po dolgem posvetovanju sprejeli, je določal med drugim, da je treba oborožiti in izuriti vse sposobne podložnike. V ta namen se v mestih, trgih in na deželi osnujejo strelišča, kjer se bodo ti vadili in tekmovali v streljanju. Izmed 30., 10. in 5. moža pošljejo vse dežele določeno število mož na mejo, ki se četrtno menjajo, da se bodo tako vsi izurili. Dalje je bilo določeno, da vsak četrtnik razpolaga v svoji četrti s 500 možmi. Poskrbeti je treba, da se te in tudi druge točke, ki so podrobneje določale razvrstitev vojske in podobno, čimprej izvedejo. Da pa bo mogoče ves načrt za obrambo izpeljati, je bilo sklenjeno, da mora vsakdo prispevati za obrambo štirideseti del svojega premoženja.¹²⁸

Za časa tega zborovanja so prihajala vznemirljiva poročila o velikem zbiranju turške vojske tako proti Slavoniji kakor proti Hrvatski. Herbart Turjaški, ki je bil tudi v Brucku, je na ta poročila konec avgusta odhitel na mejo. Res je bil zbral bosanski Ferhat-paša okoli 3000 mož in udaril najprej na Bihać; a ko tega ni mogel zavzeti, je z 10—12.000 možmi odrinil dalje na Hrvatsko. Herbart Turjaški je hitro zbral okoli 1000 konjenikov in pešcev ter se spustil 22. septembra 1575 pri Budačkem v boj s turškimi predstražami, ne vedoč, da je v bližini vsa turška vojska. V bitki, ki se je

¹²⁵ Istotam, str. 309, 315. — Jorga III., str. 165.

¹²⁶ Klaić V., str. 274.

¹²⁷ Stan. arh., Land. ver., Graz 1574, st. fasc. 90. — Obširno piše o tem sestanku Dimitz III., str. 40—46.

¹²⁸ Stan. arh., Land. ver., Bruck 1575, st. fasc. 87; Brucker Libell de 1578, fol. 354—367. — Dimitz III., str. 47—50.

končala s popolno zmago Turkov, je padel tudi Herbart Turjaški z mnogimi drugimi Slovenci.¹²⁹

Dimitz¹³⁰ in Klaić¹³¹ navezujeta takoj na turško zmago pri Budačkem Valvasorjevo poročilo, da so Turki to leto vpadli na Kranjsko, osvojili Metliko in jo oplenili ter požgali, prebivalstvo pa deloma pobili, deloma odpeljali v sužnost.¹³² Vendar Valvasor, ki navaja kot svoj vir enkrat MS. Prov., drugič pa Not. Schönleben, nikjer ne pove časa, kdaj se je to zgodilo. Gotovo je, da se to ni zgodilo takoj po porazu pri Budačkem, ker v sejnem protokolu deželnega odbora najdemo, da je deželni odbor že 23. septembra ukazal splošen vpoklic in prosil Koroško, Goriško in Trst za pomoč. Na pomirjujoče poročilo Ivana Turjaškega pa je bil deželni vpoklic že 27. septembra razpuščen.¹³³ Verjetneje se je to zgodilo že preje. Kranjski deželni odbor poroča namreč že 12. avgusta nadvojvodu Karlu, da so Turki oblegali Bihać in z močnimi silami napadli Dubovac in Metliko.¹³⁴

Zaradi poraza pri Budačkem je bila Hrvatska krajina še bolj izpostavljena turškim napadom. Njen novi vrhovni poveljnik Ivan Turjaški je napel vse sile, da bi zadržal Turke, kar se mu je do neke mere posrečilo, ker zmage pri Budačkem Turki niso mogli izkoristiti. Sicer so še vedno prihajala nova poročila o zbiranju turške vojske in njenih pripravah za napad ne samo na Hrvatsko temveč tudi na Kranjsko.¹³⁵ A niti Kranjska niti Hrvatska nista doživeli večje nesreče, čeprav so se Turki še vedno v manjših četah zaletavali v Hrvatsko krajino.

Tudi naslednje leto turški napadi niso prenehali, čeprav je Murad III. pristal na podaljšanje premirja že 22. novembra 1575. Hrvatska krajina je to leto doživela 50—60 turških napadov in je izgubila med važnejšimi utrdбами Bužin, Hojsićevo Gradac in Cazin. Razumljivo je, da je zaradi tega morala biti tudi Kranjska vedno pripravljena. Že prve dni januarja so prihajala poročila, da mislijo Turki napasti Kras in Pivko.¹³⁶ V jeseni je bila nevarnost tolika, da je dežela 3. septembra vpoklicala 5. in 10. moža in prosila za pomoč Koroško in Goriško.¹³⁷ 9. septembra je bil vpoklic še pod orožjem, ker tega dne prosi Krištof Turjaški, naj ga obdrže za ves čas polne lune.¹³⁸ 17. oktobra je nato prosil Jurij Barbo, četrtnik na Krasu, naj mu izplačajo denar, ki ga je porabil za vpoklic zadnjič, ko so bili Turki na Grobniškem polju, kar je bilo verjetno v preteklem septembru.¹³⁹ Pri tej priliki so prišli Turki verjetno tudi na Kranjsko, ker Ungnad

¹²⁹ Valvasor XV., str. 486—498. — Radics, Herbard VIII., str. 328—332. — Dimitz III., str. 52—53. — Klaić V., str. 312—314.

¹³⁰ Dimitz III., str. 55.

¹³¹ Klaić V., str. 314.

¹³² Valvasor XI., str. 389; XV., str. 499.

¹³³ Landtags-Protocoll I., fol. 137'—152.

¹³⁴ Po aktu v Dunajskem dvornem arhivu J. Hammer, Geschichte des Osmanischen Reiches IV., str. 613.

¹³⁵ Poročila z dne 17., 18., 19., 29., 30. oktobra, 2. novembra, 5. decembra 1575. Landtags-Protocoll II., fol. 157, 158; 161—161, 174.

¹³⁶ Landtags-Protocoll II., fol. 183.

¹³⁷ Istotam, fol. 266—266'.

¹³⁸ Istotam, fol. 270.

¹³⁹ Istotam, fol. 273'.

pravi v svojem spisu z dne 18. oktobra 1576., da je to leto 3000 Turkov prekorlačilo Kolpo in opustošilo nekaj vasi na Kranjskem.¹⁴⁰

V tem času, 12. oktobra 1576, je umrl cesar Maksimilijan II., s čimer je vnovič prenehalo veljati nedavno sklenjeno premirje. Vendar je novi cesar Rudolf II. že 25. decembra 1576 dosegel obnovitev premirja za nadaljnih osem let, ki pa za Hrvatsko kakor vedno — tudi sedaj ni veljalo.¹⁴¹

Odkar je v bosanskem pašaluku gospodoval Ferhat-beg, sosednje dežele niso imele več miru. Ta je napel vse sile, da bi se polastil vsega ozemlja med Uno, Kolpo in Korano. Najprej je ukazal popraviti in utrditi vse zapuščene in uničene utrdbe, katerih se je polastil v zadnjem času, da bi odtod lahko nadaljeval svoje napade. Okrog teh utrdb je naseljeval iz notranjosti velike množine vlahov, ki so služili kot neredna vojska za napade v sosednje dežele. Kmalu so postali zelo velika nevarnost ne samo za Hrvatsko krajino, temveč tudi za Kranjsko, zlasti za Kras in Pivko. Cesar Rudolf II. je že 7. maja 1577 izdal ukaz, da jih je treba pregnati iz Like¹⁴², a storilo se menda ni nič, ker še naslednja leta tožijo kranjski stanovi o tej novi nadlogi.

Iz teh razlogov je bilo nujno potrebno lotiti se končno vprašanja ureditve in obrambe Hrvatske in Slavonske krajine, posebno še, ker se sklepi zadnjega sestanka v Brucku niso kaj prida izvedli. Zato je Rudolf II. sklical na Karlov predlog na Dunaj za avgust 1577 veliko zborovanje odbornikov vseh svojih dežel. Notranjeavstrijske dežele so imele kot najbolj ogrožene glavno besedo. Zahtevale so, da se s pomočjo vse nemške države poviša vojska v Krajinah in da tudi cesar pomaga s 140.000 gld. pri vzdrževanju Hrvatske in Slavonske krajine, ki naj se ločita od Ogrske in prepustita v vojaškem oziru nadvojvodu Karlu. Vendar z uspehom tega zborovanja notranjeavstrijske dežele niso bile zadovoljne, kakor sledi iz pisma z dne 22. septembra 1577 nadvojvodu Karlu, kjer pravijo, da niso dosegle drugega kot nekaj topov in municije.¹⁴³

Medtem pa je Ferhat-beg pričel z novimi napadi na Hrvatsko krajino, kjer so mu 29. septembra padli v roke gradovi Podzvizd, Zgornja Kladuša, Sturlić, Ajtić-grad in Turka Mihala Peč, kakor poroča 3. oktobra Ivan Turjaški, ki toži, da ima sam le 600 mož, Ferhat-paša pa 6000.¹⁴⁴ Kranjska je na to vpoklicala svojo vojsko, ker se je bilo bati, da Turki ne pridejo tudi na njeno ozemlje. In menda so res vpadli v Slovensko marko in opustošili tukaj 152 krajev, kakor javlja neki popis škode, povzročene po Turkih v l. 1577 do 1582, za državni zbor v Augsburgu l. 1582.¹⁴⁵

¹⁴⁰ Po spisu v Dunajskem c. kr. hišnem arhivu: Hammer IV., str. 613.

¹⁴¹ Klaić V., str. 323—324.

¹⁴² Klaić V., str. 326.

¹⁴³ Stan. arh., Land. ver., Dunaj 1577, st. fasc. 101 b. — Klaić V., str. 326—327.

¹⁴⁴ Landtags-Protocoll II., fol. 354'—358'.

¹⁴⁵ Po spisu v Dunajskem Vojnem arhivu: F. Hurter, Geschichte Kaiser Ferdinand II. und seiner Eltern. I. Schaffhausen 1850, str. 302. Število opustošenih krajev se mi zdi sumljivo visoko in se mi zato vsiljuje misel, da ni mišljena Slovenska marka — Windische Mark, kakor piše Hurter, temveč Windischland — Slavonija.

Napadi na Hrvatsko krajino so se nadaljevali. 13. novembra je padla važna utrdba Ostrožac. Dva dni prej je Kranjska ponovno ukazala pripravljenost 5., 10. in 20. moža, ker je Ivan Turjaški sporočil, da grozi nevarnost Bihaću.¹⁴⁶ Kmalu nato je padel Zrin in 13. januarja 1578 važna utrdba Gvozdansko.¹⁴⁷

Ni čudno, če so ti hudi udarci zelo neprijetno odjeknili na Kranjskem in v ostalih notranjeavstrijskih deželah ter vzpodbodli tako nadvojvodo Karla kot cesarja Rudolfa II., da ukrenejo nekaj uspešnega za nadaljnji obstoj Hrvatske in Slavonske krajine. Ker je cesar že 12. septembra 1577 prosil Karla, da prevzame s 1. januarjem 1578 vojaško upravo Hrvatske in Slavonske krajine, se je hotel ta resno pripraviti na težko nalogo. Za 1. januar 1578 je sklical odposlance Štajerske, Koroške, Kranjske in Goriške na sestanek v Bruck na Muri. V svoji propoziciji je 2. januarja poudaril, da je sklenil prevzeti vojaško upravo obeh Krajin. Zato jih je prosil, naj mu dovolijo zadostno denarno pomoč za pet let. Za vzdrževanje obeh Krajin je potrebno letno 548.205 gld., ki jih morajo prispevati nje-gove dežele, ker se ni mogoče zanašati na nikako pomoč od drugod. Dalje je želel, da mu odposlanci povedo svoje mnenje glede na uspešno obrambo Krajin in glede na obmejne utrdbe. Deželni zastopniki so njegovim željam po večini ustregli in sklenili, da se odslej vzdržuje v Hrvatski krajini 2435 mož, kar stane letno 160.848 gld. Kranjska je prevzela nase breme 94.222 gld. 44 kr. 2 pf. Zlasti so se zavzeli za popravilo in obnovitev utrdb ter sklenili, da se sezida v Hrvatski krajini nova velika trdnjava. Obrambni red iz l. 1575 so nekoliko spremenili. Kakor prejšnji tako je tudi novi določal, da se oborože in popišejo vsi podložniki. Izmed njih se izbere 30. mož, od katerih se četrtnina pošlje za tri mesece na mejo, da se tako četrtno se menjaje vsi dobro izurijo. Na ta način bo vedno nekaj vojske na meji. Izmed preostalih podložnikov se izbere še 10. mož, ki se vpokliče skupno s 30. možem, če udari sovražnik v deželo. V potrebi in kadar deželi ne preti neposredna nevarnost, se lahko 10. in 30. mož uporabita tudi izven dežele. Vsi podložniki se pokličejo pod orožje le, če gre sultan ali beglerbeg osebno nad deželo.¹⁴⁸

Turki med tem časom niso mirovali, še manj pa, ko je nastopilo lepše vreme. Že 23. marca 1578 poroča Gašpar Rab iz Senja, da zbira hlivanjski beg svojo vojsko, s katero namerava naslednji, veliki teden udariti najbrže v Liko.¹⁴⁹ Že naslednji dan javlja Ivan Turjaški, da je po zadnjih poročilih pričakovati, da bodo Turki, ki se zbirajo pri Udbini, vpadli na veliki četrtek ali veliki petek najbrže proti Črnomlju in Metliki.¹⁵⁰ In res je po nekem poročilu v »Neuwe Zeytung« iz l. 1578¹⁵¹

¹⁴⁶ Dimitz, Regesten, MHVK 1859, str. 89.

¹⁴⁷ Klaić V., str. 329.

¹⁴⁸ Bruckerischer Libell de 1578 v Stan. arh. — Dimitz III., str. 59—66. — Klaić V., str. 330—331.

¹⁴⁹ Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁵⁰ Istotam.

¹⁵¹ Neuwe Zeytung. Ein Wahrhafftige vnd erschroeckliche Neuwe Zeytung, Wie der Tuerck ist den 28. tag Marcii für die Statt Medlinge gezogen vnd eingenomen hat. Wie er allda zwey Tausent Menschen vmbbracht vnd weggeführt hat vnd wie er darnach den zwölfften tag Aprilis von den Windischen

prišlo 28. marca — na veliki petek — do 8000 Turkov pod Metliko in jo pričelo oblegati, ker se na poziv ni hotela predati. Ko so po večdnem streljanju porušili mestno obzidje, so se 12. aprila polastili mesta. Poročilo nato popisuje, kako so Turki jezni, ker so pri obleganju izgubili 2000 mož, obglavili vsi mestne svetovalce in jih mrtve zanesli nazaj v mestno posvetovalnico. Nato so segnali na trg vse meščane, oplenili vse hiše, ženske onečastili, nato pa zaprli cerkev in jo z mestom vred zažgali, tako da je zgorelo do 600 žensk. Vse moške, po številu okoli 900, pa so odpeljali v sužnost.

Valvasor poroča po MS. Prov., da so Turki 28. marca prišli pred Metliko, a da so jih 12. aprila od tod pregnali. K temu še dostavlja, da se Merian¹⁵² moti, ko pravi, da so Turki tokrat osvojili Metliko.¹⁵³ Merian je zelo verjetno posnel svojo trditev iz »Neuwe Zeytung«, medtem ko se zdi, da Valvasorjevo poročilo sloni na naslovu »Neuwe Zeytung«, iz katerega človek res dobi vtis, kot da so slovenski in hrvaški kmetje potolkli 12. aprila Turke pred Metliko. Iz drugega poročila v »Neuwe Zeytung« pa sledi, da so ta poraz doživeli Turki pred Bihaćem (Wütz). Kdo ima torej prav?

Ohranjeno arhivalno gradivo nudi popolnoma drugačno sliko. Na veliko noč, 30. marca, piše Ivan Karinčič iz Novigrada Ivanu Turjaškemu, da so na veliki petek ropali Turki pod hlivanjskim begom in Kapidži-pašo ob Mrežnici in do Kolpe ter požgali trg Dubovac. Ko pa so zvedeli, da se je Ivan Turjaški dvignil s svojo vojsko, so se umaknili in spotoma požgali še cerkev v Klokoči. Po novih poročilih pa mislijo te dni znova napasti ozemlje med Dobro in Kolpo. Zadnjega marca sporoča to novico Ivan Turjaški Kranjski iz Podbrežja ob Kolpi. Tudi on omenja samo turški napad na veliki petek na Dubovac in okolico. Novo zbiranje Turkov pa kaže, da hočejo opustošiti še vse, kar je ostalo med Dubovcem in Metliko. O kakšnem obleganju ali vsaj napadu na Metliko, ki bi po »Neuwe Zeytung« še trajal, nič ne ve. Ko mu na to 2. aprila odgovarja deželni glavar iz Ljubljane, tudi v njegovem pismu ni sledu o kakem obleganju Metlike v tem času. 11. aprila je dežela razglasila na Karlovo zapoved splošni vpoklic zaradi neprestanih turških napadov na Hrvatsko krajino, zlasti zaradi pred nekaj dnevi izgubljenega Drežnika. Iz pripisa je razvidno, da se razglas ni objavil, ker za vpoklic ni hrane. 13. aprila je prišlo poročilo, da je nevarnost pred Turki prenehala.¹⁵⁴

Iz vseh teh sočasnih spisov sledi, da v tem času ne samo, da Metlika ni padla v turške roke, kar trdi Valvasor, temveč da je Turki sploh niso napadli. Vendar, četudi dopustimo možnost, da bi Turki prišli do Metlike,

vnd Krapadischen Bawren mit zwölff Tausent Mann geschlagen ist worden etc. Anno MDLXXVIII. — O tem tisku glej: P. Radics, Ueber des Anton Vramecz »Chronika vezda«. Laibach, bei Joh. Manlius 1578, und über des letzten Buchdruckerei im Allgemeinen. MHVK 1861, str. 86—87.

¹⁵² Topographia Provinciarum Austriacarum Austriae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Tyrolis etc. ... An tag gegeben vnd verlegt durch Matthaeum Merian in Franckfurt am Mayn 1649, str. 123.

¹⁵³ Valvasor II., str. 389.

¹⁵⁴ Stan. arh., fasc. 124 a.

o kakem daljšem obleganju ne more biti govora. Seveda nastane sedaj vprašanje, kaj je s poročilom v »Neuwe Zeytung«, ki tudi nosi letnico 1578. Ker je gotovo, da poročilo o Metliki ne drži, je možno, da je izmišljeno oziroma vsaj pretirano, ali pa da pod »Medlingen« ni mišljena Metlika, temveč neki drugi kraj. Oblika »Medlingen« za Metliko je za ta čas precej nenavadna, ker v skoro vseh sodobnih arhivalijah stoji Mötling ali Möttling.

Sredi aprila je, kakor smo videli, prenehala neposredna turška nevarnost za Kranjsko. A le za nekaj časa. Maja meseca, ko se je novi poveljnik Hrvatske krajine Ivan Fehrenberger pripravljaj, da bi prinesel nekaj hrane v od vseh strani obkoljeni Bihać, za kar je moral zbrati precej vojske, so Turki vpadli na Kranjsko pri Kočevju. Valvasor pripoveduje po Not. Prov., da so se z zvijačo polastili Kostela, mnogo ljudi pobili, druge pa odpeljali.¹⁵⁵ Istočasno so oropali tudi sosednje kraje na Kočevskem. Ko pa so se z velikim plenom obteženi vračali, jih je 22. maja pri Topolovicih blizu Drežnika napadel Fehrenberger ter jih nagnal v beg. Preko 900 Turkov je bilo ubitih ali pa ujetih.¹⁵⁶

Neprestani turški napadi na Hrvatsko krajino so končno prisilili nadvojvodo Karla, da je sklenil z večjo ekspedicijo proti bosanskim Turkom olajšati njen položaj. Pod poveljstvom Jurija Khevenhillerja je znatna vojska 7000 mož, zbranih največ iz Koroške, Kranjske, Goriške in Istre udarila proti Bihaću in dosegla znatne uspehe. A čim dalje je prodirala, tem težji je postajal njen položaj, posebno ker Ferhat-beg ni hotel sprejeti odločilne bitke, temveč se je vedno umikal. Ko pa se je Khevenhiller pričel vračati, je Ferhat-beg zopet osvojil vse odvzeto ozemlje. Tako se je ta pohod končal brez uspeha.¹⁵⁷

Naslednje leto 1579 je preteklo v glavnem mirno, ker je bila celo leto zbrana znatna vojska 2000 mož v Hrvatski krajini, da je ščitila zidanje nove trdnjave, za katero je bil 13. julija položen temeljni kamen v bližini Dubovca ob Kolpi.¹⁵⁸ Kmalu je bila utrdba, ki je dobila po nadvojvodu Karlu ime Karlovac, toliko dograjena, da je mogla postati sedež vrhovnega poveljnika za Hrvatsko krajino. S postavitvijo Karlovca je dobila krajiška vojska močno oporo, Metliška in Kranjska pa dober ščit. Turški napadi na Kranjsko so s te strani prenehali. Odslej so se turške čete usmerile največ proti spodnji Kolpi in Turopolju, napadi na Kranjsko pa so prišli skozi Vinodol na Kras in Pivko ter na Kočevsko.

Tako Kranjska tudi po zgraditvi Karlovca ni uživala miru. Že preje smo slišali, da je Ferhat-beg nastanil v Liki Vlahe, ki so imeli nalogo, kot neredna vojska vznemirjati sosednje dežele. Zato tožijo kranjski stanovi na deželnem zboru 17. decembra 1581 v svojem odgovoru nadvojvodu Karlu, da je nujno potrebno očistiti Liko teh novih gostov, ki se vedno bolj zajedajo proti zapadu. Boje se, da se bodo v kratkem začeli zaletavati preko Hruševskega gozda v deželo, kar je treba na vsak način preprečiti.

¹⁵⁵ Valvasor XI., str. 217.

¹⁵⁶ Valvasor XV., str. 504—505. — Dimitz III., str. 67. — Klaić V., str. 336.

¹⁵⁷ Valvasor XV., str. 504. — Dimitz III., str. 68—69. — Klaić V., str. 326.

¹⁵⁸ Klaić V., str. 337—338.

Zato je predvsem poslati nekaj vojske v Gerovo in Klano, da bo te napade prestrezala.¹⁵⁹

Deželni stanovi so imeli prav. L. 1582 imamo res več poročil o turških napadih. 19. marca sporoča Ivan pl. Edling, četrtnik na Krasu, da je prejel ukaz, da izvede splošni vpoklic in pošlje zbrano vojsko v Logatec. To je naredil, a iz Logatca je prejel poročilo, da je tam velik strah in beg pred Turki.¹⁶⁰ Iz tega bi smeli sklepati, da so morali biti Turki zelo blizu. In res poroča Valvasor po Not. Prov., da je marca meseca prišla manjša turška četa v deželo in iz okolice Poljan ob Kolpi odpeljala čez 30 ljudi.¹⁶¹ Na drugem mestu pa pravi, da je bilo to konec februarja.¹⁶²

Že 6. aprila je prišlo novo poročilo, ki je javljalo, da se zbirajo v Liki trije begi. Zato se je bati vpada v Pivko in na Kras. Dežela je zato razglasila tu splošno pripravljenost kakor tudi na Kočevskem in okoli Ribnice.¹⁶³ Nekaj kasneje, 29. junija, je dežela znova prosila Karla za okrepitev straže v Gerovem in Klani ter oprla svojo prošnjo na to, da se je pretekle dni pritihotapilo sedem turških martolozov med Klano in Gutnekom vse do Loža, kakor se je to zgodilo že večkrat, in odpeljalo sedem ljudi. Toda tokrat niso imeli sreče, ker so ljudje pohiteli za njimi in rešili 6 ujetnikov, sedmega pa so Turki ubili, a sami tudi izgubili dva člana. Pri tej priliki omenja dežela, da so v Gerovem zgradili stolp, tabor, kamor se v nevarnosti zatečejo okoličani.¹⁶⁴

Turška nevarnost tudi poslej ni prenehala. Julija in avgusta je morala biti dežela ponovno pripravljena. Po Valvasorju je 28. novembra 1582 izšel ukaz za nov vpoklic, a Turkov sedaj ni bilo.¹⁶⁵ Deset dni kasneje pa so Turki pod Ali-begom Malkočevićem udarili proti Karlovcu in 8. decembra pri Ozlju porazili četo karlovških arkebuzirjev, nato pa vdrli na Kranjsko in napravili veliko škodo okoli Kostela, Poljan in Črnomlja. Ker so poročila govorila, da so zbrani trije begi, od katerih je le Ali-beg vpadel v deželo, medtem ko ostala dva še čakata in se morda pripravljata za še hujši napad, je bil 13. decembra objavljen ukaz, naj deželna konjenica takoj odide v Metliko, 5., 10. in 30. mož pa naj bodo pripravljene, da na tri strele takoj odhite na mejo.¹⁶⁶ Že dva dni kasneje pa je vrhovni

¹⁵⁹ Stan. arh., fasc. 220.

¹⁶⁰ »... daß da zu Lohitsch tirkenß halben ain grossen flucht sein soll.« Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁶¹ Valvasor XV., str. 505.

¹⁶² Valvasor XI., str. 449.

¹⁶³ Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁶⁴ »... allererst jezt abgeloßner Tagen Siben Türghischer Martholosen für Gerouo herein in dieses Landt Eur Für. Dr. Diction gra zwischen Clan vnd Guettenegk sowol hieuor offter gestrifft vnnd Siben gefanngener Christen Sehelu hinweghgeführt haben.« Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁶⁵ Valvasor X., str. 337.

¹⁶⁶ 11. decembra 1582 piše Jošt Josip pl. Thurn, vrhovni poveljnik Hrvatske krajine iz Žužemberka: »Also spier ich am Himell, das der Feindt noch im Lanndt ist, vnnd Brent vnnd sengt hefftig. Bey Costl vngeuer Pöllan, Tschernembl vnnd deren enden, das Ich gleich sorg trag, wie Ich von hinen nach Grätz im Möttlinger Poden gelangen werde.« Stan. arh., fasc. 125. — 13. decembra 1582 pravi deželni glavar v neodposlanem razglasu za splošen vpoklic, da so se zbrali trije begi, »deren einer nicht allein die gehaltenen Carlstattischen

poveljnik Hrvatske krajine javil, da se zaradi naraslih voda in slabega vremena vpada ni več bati.¹⁶⁷

Zaradi tako narasle turške nevarnosti ni prav nič čudno, če je deželni zbor kranjski v januarju 1583 postavil kot pogoj za izpolnitev dovoljene pomoči očiščenje Like in okrepitev straže v Klani in Gerovem. V svojem odgovoru nadvojvodu Karlu 25. januarja 1583 pravijo namreč deželni stanovi, da je zaradi turške Like v nevarnosti Kras in Pivka kakor Metlika in Črnomelj. Ljudje v teh krajih morajo biti vedno pripravljeni na napad. Turški Vlahi, ki jih je bilo okoli 3000, se stalno širijo in so lansko leto močno napadali Vinodol vse do Reke. Zaradi tega je bilo prebivalstvo vedno v velikem strahu in je dostikrat bežalo s svojih domov. Zato ponovno zahtevajo močnejšo posadko v Gerovem in Klani.¹⁶⁸

Vendar o kakem podjetju proti Liki 1. 1583 ne vemo ničesar. Ne omenja se pa tudi noben napad s turške strani na Kranjsko. Le konec junija je prišlo poročilo, da se Ferhat-beg pripravlja za napad, nakar je bila zapovedana pripravljenost 5., 10. in 30. moža ter konjenice.¹⁶⁹ Mir, ki je sedaj zavladal na turški meji, je posledica vojne Murada III. s Perziji.¹⁷⁰ Zaradi te vojne je Murad III. tudi rad pristal 11. junija 1584 na novo podaljšanje premirja z Rudolfom za 8 let. Zaradi tega pa se razmere na meji tudi sedaj niso nič spremenile, ker se obmejni sandžaki za premirje niso zmenili.

Že januarja 1584. 1. so se bosanski Turki začeli zbirati za nov napad proti Kranjski. Toda zaradi velikega odziva, ki ga je na Kranjskem sprožil vpoklic, so Turki odnehali od svoje namere. Toda marca, maja in septembra je bila dežela znova prisiljena zbrati svojo vojsko, ker so Turki ponovno grozili z napadom. Prav tako je bilo oktobra. 19. oktobra je vrhovni poveljnik Jošt Josip pl. Thurn javil iz Karlovca, da se pri Vuniću zbira velika turška vojska pod bosanskim pašo in tremi sandžaki: Sinan-begom, Memi-begom in Isdribegom ali Kovačevićem. Kljub temu, da ni vedel, kam mislijo kreniti, je zahteval pripravljenost. 22. oktobra mu je dežela odgovorila, da je ukrenila, kakor je ukazal. Vendar pristavlja, da je mnenja, da se sedaj ni več bati večjega napada, ker je zapadel sneg.¹⁷¹

Dva dni kasneje, 24. oktobra, pa so Turki vpadli v deželo in oplenili okolico Kostela, Poljan in Kočevja ter z obilnim plenom odpeljali tudi mnogo ljudi. Pri tem so precej trpele soseske Dolenja vas, Rakitnica in Prigorica v Ribniškem gospostvu, medtem ko so bile Poljane popolnoma požgane, pri čemer je pogorelo tudi tamkajšnje župnišče.¹⁷² Ni pa verjetno

Archibuschier Pherdt beraht erlegt vnnd geschlagen, Sunder auch numehr im Lanndt bey Cosstl, Pöllan, Tschernembl vnd derselben Enndn mit Feuer vnd Schwerdt, Rauben vnd Prennen, mercklichen vnnd grossen schaden gethan vnnd noch nicht aufhören noch absezen wölle«. Stan. arh., fasc. 124 a. — P. Radics, Familien-Chroniken krainischer Adeliger im 16. und 17. Jahrhundert. MMK 1903, str. 11. — A. Dimitz, Geschichtliches aus dem landesgerichtlichen Archive im Laibach. MHVK 1863, str. 6.

¹⁶⁷ Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁶⁸ Stan. arh., fasc. 220.

¹⁶⁹ Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁷⁰ Klaić V., str. 354. — Jorga III., str. 244.

¹⁷¹ Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁷² Stan. arh., fasc. 221, spis z dne 4. februarja 1585.

Valvasorjevo poročilo, posneto po Not. Labac., da bi več tisoč Turkov prišlo vse do Ljubljane in tu naredilo mnogo škode, a bilo končno odbito.¹⁷³ Po poročilu turških ujetnikov je bilo 8400 konjenikov in 600 pešcev pod vodstvom Ali-age, ki je kot tefterdar-paša, to je beglerbegov blagajnik, prišel izplačevati plačilo turškim vojakom. Ko so se Turki vračali, jih je v dolini Močila pri Slunju napadel Jošt Josip pl. Thurn skupno s hrvatskim banom Tomažem Erdödiem, ki sta imela 1330 konjenikov in 700 pešcev, ter jih porazila. Turkov je padlo preko 2000, med njimi sam tefterdar-paša, Memi-beg in drugi odličniki. Ujetih je bilo 60 Turkov. Pri tem so bili osvobojeni vsi krščanski ujetniki.¹⁷⁴

Težki poraz pri Slunju, kakršnega bosanski Turki po lastnih izjavah še niso doživeli, odkar je bila Bosna pod turško oblastjo, je po Megiserjevem pripovedovanju zelo razdražil sultana Murada III., ki je že hotel odpovedati premirje. Ko pa so ga poučili, da so Turki prvi napadli, je ponovno zapovedal obmejnim pašem, da se točno držijo premirja.¹⁷⁵ Brez dvoma je vse to le plod Megiserjeve domišljije, ker vse naslednje leto je živela dežela v neprestanem strahu pred Turki, ki so po številnih in neprestanih poročilih hoteli maščevati svoj zadnji poraz.¹⁷⁶ Valvasor poroča, da je 9. avgusta prišla manjša turška četa pred Kostel in odpeljala nekaj ljudi. 24. oktobra pa je nato Deffter-paša oplenil vso njegovo okolico.¹⁷⁷ Prvo poročilo je verjetno, drugo pa je treba brez dvoma postaviti v l. 1584, ko so Turki res 24. oktobra pod tefterdar-pašo penili okoli.

Naslednja leta so potekla za Kranjsko mirneje, ker so se vsi turški napadi razbili že v Hrvatski krajini. Najvažnejše je bilo, da je bil l. 1586 Ferhat poklican za vrhovnega poveljnika v Perzijo.¹⁷⁸ Pa tudi poraza pri Ivaniću 6. decembra 1586 in pri Kaczorlaku 22. avgusta 1587 sta znatno pripomogla, da so prenehali turški napadi tudi na Hrvatsko¹⁷⁹ in s tem seveda tudi neprestana vznemirjenja na Kranjskem. Poudariti pa je treba, da je pri tem pomirjenju imela precejšen delež tudi Kranjska. Nadvojvoda Karel je vsako leto pritiskal na deželne stanovne, naj dajo čim več za

¹⁷³ Valvasor XI., str. 717.

¹⁷⁴ 31. oktobra 1584: »... glückhliche Zeitungen von Herrn Obristen... vber jezigen vor wenigen Tagen für geliffnen hochschedlichen vnd gefarlichen einfall des Erz vnd Erbfeindts des Türkhns auch in di Landt bei Khostl, Pelän vnd Gotschee durch hilff vnd beistandt Gottes beschehne glückliche Obsig vnd vberwindung betreffendt.« Stan. arh., fasc. 125. — Istotam je pod 7. novembrom 1584 ohranjen podroben italijanski seznam turških poveljnikov z njih vojsko, dalje seznam vseh uglednejših padlih Turkov in seznam krščanskih poveljnikov in podpoveljnikov z njih vojsko, ki je pobila Turke »nella valle Mocila in Croatia adi 26 octobris 1584«. Tu je posnel Valvasor svoja imena in številke. — Istotam poročilo z dne 20. novembra 1584. — Kronika Andreja Galla: P. Radics, Familien - Chroniken, MMK 1903, str. 11. — Megiser, str. 1635. — Valvasor XI., str. 199, 449; XII., str. 67—68; XV., str. 506. — Dimitz III., str. 70. — Klaić V., str. 354—355.

¹⁷⁵ Megiser, str. 1635.

¹⁷⁶ Poročila z dne: 21. in 25. februarja; 1., 6. in 12. marca; 30. aprila; 3. maja; 12., 15. in 18. junija; 4. in 5. julija; 18. in 27. septembra; 4. oktobra. Stan. arh., fasc. 124 a.

¹⁷⁷ Valvasor XI., str. 217 po Not. Prov.

¹⁷⁸ Jorga III., str. 245—246.

¹⁷⁹ Klaić V., str. 359—361.

obrambo Hrvatske krajine, ker le tako bo tudi dežela varna pred turškimi napadi. Tako je plačevala dežela v ta namen od l. 1579 do 1584 po 65.333 gld. 40 kr., naslednja tri leta po 70.000 gld., od l. 1588, dalje pa 73.000 gld. Obenem pa je prispevala še za utrjevanje Karlovca najprej po 200 delavcev, nato po 100, končno pa od l. 1587 po 1100 gld.¹⁸⁰ Dežela je pri tem sicer vedno tožila, a priznavala je veliko korist Karlovca za svojo obrambo, saj Metliška od njegovega nastanka ni bila več napadena. V naslednjih letih je dežela zgradila še dve manjši utrdbi, pravzaprav dva stolpa, pri Vinici in Prelisju, ki sta zavarovali tamkajšnja prehoda. L. 1589 je Karel zahteval, da na enak način zavarujejo tudi prehoda pri Poljanah in Kostelu. A dežela se je izgovarjala, da to sedaj ni v njeni moči.¹⁸¹

Mirno stanje je trajalo do l. 1590, ko so se izvršile razne važne spremembe. Spomladi 1590 je Murad III. sklenil mir s Perzijo,¹⁸² kar je izzvalo znaten strah v notranjeavstrijskih deželah in Hrvatski ter Slavonski krajini, posebno še, ker so že zgoda spomladi pričeli novi turški napadi na Hrvatsko, katere pa so z enako mero vračali Uskoki. Ker se je cesar Rudolf bal, da bi se iz tega ne razvila nova vojska, je poslal v Carigrad novo odposlanstvo, ki je 29. novembra 1590 doseglo podaljšanje premirja še za 8 let.¹⁸³

V tem času nadvojvoda Karel ni bil več med živimi. Ko je 10. julija 1590 umrl,¹⁸⁴ je bilo resno vprašanje, kdo naj mu sledi v vrhovni upravi Hrvatske in Slavonske krajine, ker najstarejši njegov sin je bil star komaj 12 let. Tako je prevzel to službo sedaj nadvojvoda Ernest, ki je doslej upravljal v vojaškem oziru že Ogrsko krajino. Obenem je prevzel kot regent tudi Štajersko, Koroško in Kranjsko.¹⁸⁵

Nadvojvoda Ernest je prevzel Karlovo dediščino prav v najtežjem času. Na Muradovem dvoru je namreč prav tedaj gospodarila precej močna vojaška stranka, ki je silila sultana v vojno s cesarjem, čeprav je bilo komaj obnovljeno premirje. Na njen pritisk je imenoval Murad III. v začetku l. 1591 za bosanskega pašo bojevitega in brezobzirnega Hasan-pašo, ki je bil znan kot izrazit sovražnik kristjanov. In res se ni zmotila v izberi. Komaj je Hasan-paša nastopil svoje nove mesto, že je kljub premirju začel pripravljati velik napad proti Sisku, ki je bil zadnja močnejša utrdba pred Zagrebom in Kranjsko. Z njim se je hotel polastiti ne samo vsega spodnjega Pokupja, temveč si tudi odpreti nova vrata za napade ob Savi navzgor na Kranjsko in Štajersko. Že 3. maja 1591 je hrvatski ban obvestil Andreja Turjaškega, ki je po smrti Jošta Josipa pl. Thurna l. 1589 prevzel vrhovno poveljstvo Hrvatske krajine, da je Hasan-paša ukazal zgraditi pri Gradiški most na čolnih preko Save. Prve dni avgusta je nato udaril proti Sisku s 16—18.000 možmi in ga pričel oblegati. Ker se je pričela zbirati pomoč od vseh strani, je Hasan-paša že četrti dan

¹⁸⁰ Stan. arh., fasc. 219—222.

¹⁸¹ Stan. arh., fasc. 222.

¹⁸² Jorga III., str. 246.

¹⁸³ Klaić V., str. 367.

¹⁸⁴ Dimitz III., str. 143, in J. Gruden, Zgodovina slovenskega naroda, str. 798, imata napačno 1. julija.

¹⁸⁵ Dimitz III., str. 235—236. — Klaić III., str. 366—367.

prenehal z obleganjem in se vrnil proti Gradiški. Hrvatski ban Tomaž Erdödi mu je sledil in pri tem 15. avgusta osvojil po tridnevnem obleganju Moslavino.¹⁸⁶

Hasan-paša, ki je tako doživel dvojen neuspeh, je poslal svojega odposlanca v Carigrad, kjer je sultanu poročal o nenadnem napadu hrvatskega bana na nič hudega slutečo Moslavino, s čimer je težko pogazil premirje. Vse dokazovanje Rudolfovega poslanika v Carigradu o prav nasprotnem in rotenje, naj se o stvari prepriča, je bilo brezuspešno: Hasan-paša je bil zaradi svoje gorečnosti pohvaljen.¹⁸⁷ Zato ni nič čudnega, če je še isto jesen, v začetku oktobra, udaril znova z močno vojsko v Slavonijo, kjer je osvojil Božjakovino in ugrabil velik plen. Ko pa se je vračal, je krajiška vojska napadla del njegovih čet, ga razbila in rešila 400 ujetnikov ter se polastila vseh topov, ki jih je Hasan-paša zaradi slabega vremena skrnil v neko močvirje.¹⁸⁸

Vendar zaradi teh neuspehov Hasan-paša ni odnehal. Nasprotno, takoj po povratku je pripravljaval nov napad. 29. oktobra je okoli 200 Turkov krenilo iz Kostajnice proti Kolpi, hoteč napasti Kranjsko. Brat hrvatskega bana Peter Erdödi je takoj pohitel za njimi. Pridružila sta se mu kranjska plemiča Burgstaller in Cvetković, ki sta imela skupno 58 mož. Pri Vinici ob Kolpi sta se vojski spopadli. Turki so bili popolnoma poraženi, le dva Turka sta se rešila. Padel pa je tudi Burgstaller, medtem ko je Cvetković dobil 17 ran.¹⁸⁹ Nevarnost, ki je pri tej priliki pretila deželi, potrjujejo tudi sodobni viri. Na Kranjskem je bilo 31. oktobra razglašeno stanje pripravljenosti, ker so poročila javljala, da namerava sam bosanski paša napasti deželo. Isto sporoča Kranjski 1. novembra tudi Andrej Turjaški. Ko nato štiri dni kasneje poroča o novih turških pripravah, omenja, da so bili 3. novembra Turki poraženi pri Rakovcu, dve milji od Slunja. O turškem porazu pri Vinici danes v stanovskih spisih ni najti več sledu.¹⁹⁰ Vendar nekatere dopolnitve, ki jih je Klaić dodal Valvasorjevemu poročilu, kažejo, da je imel v rokah neki vir, ki je Valvasorja dopolnjeval.

Zadnje poročilo Andreja Turjaškega je bilo pravilno. 6. novembra je Hasan-paša udaril na močni Ripač (v listinah je vedno Repič) v Hrvatski krajini in ga naslednji dan zavzel. Sedaj je zapretila resna nevarnost Bihaću, kjer je bil poveljnik Krištof pl. Obričan, ki je takoj zaprosil Kranjsko za nujno pomoč. Kranjska je nato 11. novembra poklicala pod orožje vse konjenike in pešce, obenem pa tudi zaprosila Koroško in Štajersko ter nadvojvodo Ernesta za pomoč, poudarjajoč, kako veliko nevarnost bi pomenil padec Bihaća ne samo za vse notranjeavstrijske dežele,

¹⁸⁶ A. Koblar, Boji na Krajinah in zmaga pri Sisku pred 300 leti. *Izvestja Muz. društva* 1893, str. 84–86. — Klaić V., str. 368–369. — I. Steklasa, Andrej Turjaški (1557–1594). *Letopis Matice Slovenske* 1890, str. 7.

¹⁸⁷ Klaić V., str. 369.

¹⁸⁸ Stan. arh., fasc. 125 a: poročilo z dne 13. oktobra 1591. — Valvasor XV., str. 513. — Koblar, Boji, str. 87–88. — Klaić V., str. 370–371.

¹⁸⁹ Valvasor XII., str. 21 po Mscr. Prov. — Klaić V., str. 371. — I. Steklasa, Andrej Turjaški, *Letopis* 1890, str. 10.

¹⁹⁰ Stan. arh. fasc. 125 a.

temveč za vse krščanstvo. Zbrala se je že znatna vojska v Novem mestu, ko je 14. novembra prišlo sporočilo Andreja Turjaškega, da se je Hasan-paša vrnil domov.¹⁹¹

Zima je prekinila Hasan-paši nadaljnje načrte. Vendar je niti Hrvatska krajina niti Kranjska nista preživeli v miru, ker so ju turške priprave v Bosni držale v vedni pripravljenosti. Komaj pa je nastopilo s pomladjo 1592 lepše vreme, se je Hasan-paša lotil zidanja nove utrdbe Petrinje, ki naj bi mu služila za izhodišče bojev proti spodnji Kolpi in Sisku. Istočasno se je 15. aprila polastil dveh trdnjav v bližini Petrinje, Gore in Hraštovice. Na te vesti je Kranjska vpoklicala konjenico in pehoto in ju poslala v Brežice.¹⁹² Vendar je bila vojska kmalu razpuščena, ker je Hasan-paša odšel v Banja Luko.¹⁹³

Toda Hasan-paša ni mislil počivati. V začetku junija je pričel oblegati Bihać, ki se mu je 19. junija predal. Točno mesec kasneje je pri Brestu premagal združeno hrvatsko in štajersko vojsko, nakar je z vso silo udaril proti Sisku, hoteč ga na vsak način dobiti v svoje roke. Toda že po štirih dneh obleganja je spoznal, da bo treba večjih priprav, če se ga bo hotel polastiti. Zato je zapustil Sisek in na povratku oplenil Hrvatsko.¹⁹⁴ V septembru in nato v novembru so Turki vnovič pustošili po Turopolju. Razumljivo je, da je zaradi tega bila Kranjska prisiljena sklicati svojo vojsko pod orožje in stati na straži.¹⁹⁵

Neprestani težki turški napadi proti Sisku in Zagrebu so dali slutiti, da miru s Turki ne bo mogoče dalje obdržati. Nadvojvoda Ernest je še to jesen mislil začeti z vojsko proti Petrinji, od koder so izhajali najtežji napadi. V ta namen je bil imenovan za vrhovnega poveljnika vse vojske na Hrvatskem in v Slavoniji Karel Burggauski. Toda predno je ta začel z vojevanjem, je nastopila zima. A priprave so se nadaljevale. Karla Burggauskega je zamenjal Ruprecht Eggenberg, ki se je pripravljaj na resen spopad s Turki. Seveda tudi Hasan-paša ni miroval. Poleg velikih priprav za obleganje Siska so njegovi podrejeni begi skoro vso zimo napadali Hrvatsko in Slavonijo z manjšimi četami in tako uničevali njune moči. Nujno je morala biti zaradi teh napadov in priprav za nje vedno pripravljena tudi Kranjska. Skozi vso zimo so prihajala poročila o grozeči turški nevarnosti in zahtevala neprestano pozornost.¹⁹⁶

Že sredi aprila 1593 je prišel Hasan-paša z veliko vojsko v Petrinjo in ukazal popraviti most čez Kolpo. Jasno je bilo, da misli sedaj udariti na Sisek. 27. aprila je obvestil nadvojvoda Ernest kranjske deželne stanovne o preteči nevarnosti in obenem ukazal, da gredo s svojo vojsko na

¹⁹¹ Stan. arh., fasc. 125 a. — A. Koblar, Vojska kranjskih konjnikov in domobrancev l. 1591. Izvestja Muz. društva 1893, str. 115—116. — Koblar, Boji, str. 88—90. — Klaić V., str. 372.

¹⁹² Stan. arh., fasc. 125 a.

¹⁹³ Koblar, str. 122—124. — Klaić V., str. 375—378.

¹⁹⁴ Koblar, str. 130—131. — Klaić V., str. 383. — Steklasa, Andrej Turjaški, str. 21—23.

¹⁹⁵ Stan. arh., fasc. 125 a. — Klaić V., str. 385—386.

¹⁹⁶ Stan. arh., fasc. 125 a. — Steklasa, Andrej Turjaški, str. 28—32. — Klaić V., str. 388.

deželno mejo in, če bo treba, tudi preko nje.¹⁹⁷ Dežela se je sicer branila, da bi poslala vojsko izven dežele, a ko je postalo gotovo, da hoče Hasan-paša nad Sisek, je 10. maja razglasila, da se morajo 20. maja zbrati vsi konjeniki v Zagrebu, 30., 10. in 5. mož pa morajo biti pripravljeni, da na dano znamenje takoj odidejo na določena mesta.¹⁹⁸

Vse se je mrzlično pripravljalo na usodni spopad. Pri Kostajnici je Hasan-paša zbiral vojsko iz vsega bosanskega pašaluka in 10. junija krenil z njo proti Sisku. Pet dni kasneje je njegova ogromna vojska prišla pred Sisek in ga takoj pričela obstreljevati. Od vseh strani začno sedaj prihajati krščanske vojske. Andrej Turjaški je z vso svojo vojsko pohitel proti Sisku, kjer se je zbralo okoli 4—5000 mož krščanske vojske proti 38.000 možem Hasan-paše. Od tega je bilo 18.000 mož redne vojske, ostalo pa neredne čete. Komaj se je krščanska vojska zbrala pri Novigradu ob Savi, že so iz Siska sporočili, da bo trdnjava padla, če ji še isti dan ne prihite na pomoč. Soglasno je padla odločitev, da vsa vojska takoj pohiti proti Sisku. In res je uro kasneje bila že vsa vojska na poti, urejena za spopad. Na čelu so bile hrvatske čete pod banom Tomažem Erdődijem, sredino so tvorili karlovske arkebuzirji od Andrejem Turjaškim, zadaj pa so šle ostale čete pod Eggenbergom. Hasan-paša, ki je bil iznenaden zaradi naglega prihoda te vojske, je hitro popeljal 10.000 mož na levi breg Kolpe v trikot med Savo, Kolpo in Odro. Bilo je na god sv. Ahaca, 22. junija 1593 ob eni popoldne, ko se je pričel spopad. V prvem navalu so Turki že potisnili Hrvate nazaj, ko je Andrej Turjaški s svojimi arkebuzirji zadržal njih naval in jih skupno z zadnjimi četami potisnil proti Kolpi. Turki so se sedaj hoteli umakniti čez most na desni breg Kolpe, a delu karlovske arkebuzirjev se je posrečilo, polastiti se mostu. Turkom ni preostalo drugega, kot da so se skušali s plavanjem rešiti preko Kolpe in Odre. V gneči, ki je tu nastala, jih je največ utonilo. Po eni uri boja so bili Turki že popolnoma poraženi. Od vseh 10.000 mož se jih je rešilo okoli 1000. Sam Hasan-paša je našel smrt v Kolpi. Ko je videla vojska, ki je ostala na desnem bregu Kolpe, strašni poraz, se je razbežala na vse strani. Tako je padel v krščanske roke ogromen plen, med drugim 10 vojnih zastav, 8 velikih topov in več manjših ter okoli 30 ladij.¹⁹⁹

Vest o zmagi pri Sisku je razveselila ves krščanski svet. Papež Klement VIII., španski kralj Filip II. in nemški cesar Rudolf II. so z besedo in odlikovanji dali priznanje zmagovitim poveljnikom, ki so zadali s svojo majhno vojsko tako hud udarec doslej nepremagljivi turški vojski. Kako so se razveselile tolike zmage šele dežele, ki so jo izvojevale! Po težki mori, ki je sedaj že tri leta z vso silo pritiskala nanje, je prišlo naenkrat toliko olajšanje, ko se ni bilo treba več bati ne Hasan-paše, ne njegove vedno grozeče vojske. Po vseh cerkvah se je oglasila zahvalna pesem v

¹⁹⁷ Stan. arh., fasc. 125 a.

¹⁹⁸ Istotam. — Koblar, str. 162—165. — Klaić V., str. 388—389.

¹⁹⁹ Valvasor XV., str. 520—535. — Megiser, str. 1663—1667. — P. Radić, Izprave o bitci kod Siska dne 22. lipnja 1593. godine. Starine Jugosl. Akademije u Zagrebu XIX., str. 172—192. — P. Radics, Die Schlacht bei Sissek. Laibach 1861. — Dimitz III., str. 245—248. — Koblar, str. 170—172. — Klaić V., str. 391—392. — Steklasa, Andrej Turjaški, str. 34—46.

zahvalo za to čudežno zmago. V ljubljanski stolnici in v cerkvi sv. Ahaca pri Turjaku sta bili ustanovljeni z istim namenom ustanovni maši na čast sv. Ahacu. Vsi so se nekako podzvestno zavedali, da se je z zmago pri Sisku pričela nova doba, ki jo označuje po eni strani propadanje turške vojaške moči, po drugi pa okrepitev krščanske, ali bolje habsburške. Bitka pri Sisku je sicer sprožila 14-letno vojno s Turki, ki je zahtevala mnogo žrtev in velike napore, a končala se je l. 1606 z mirom ob izlivu Žitve v Donavo, kjer so Turki prvikrat priznali enakopravnost obeh strank in se odrekli tributu, ki so ga morali dotlej plačevati nemški cesarji. Najvažnejše pa je to, da so bosanski Turki spoznali, da je sedaj konec njihovega napredovanja proti zapadu. S tem je prenehala nevarnost turške osvojitve tako za ostanek Hrvatske kakor za vse slovenske dežele.

TURKISH RAIDS INTO CARNIOLA AND THE LITTORAL REGION FROM THE FIRST THIRD OF THE XVIth CENTURY THO THE BATTLE OF SISEK (1953)

Summary

The treatise of the late S. Jug is the second part of his dissertation for the Doctor's degree, received by the Faculty of Philosophy at Ljubljana, with the title „Turkish raids into Carniola and the Littoral region in XVth and XVIth centuries”. Its first part, with the title „Turkish raids into Carniola and the Littoral region till the first third of the XVIth century”, was published in GMS 24, 1943, pp. 1—60.

Notwithstanding the armistice, concluded in 1533 between Soliman and Ferdinand, the Turkish abstained from greater attacks only, but by small pushes they continued to crumble the Hapsburg possession in Croatia and Slavonia. When they captured Požega in Slavonia and Klis in Dalmatia, Ferdinand attempted a contre-attack. His army had the task to reconquer, under the command of John Kazianer, Slavonia. In autumn 1537, the troops advanced as far as Osijek, but already on the way they lost the fourth part of men owing to illness and badly organized provisioning. On the ninth of September the retreating army was completely defeated after almost all commanders had already run away before the beginning of the battle.

The death of John Zapolya (1540) gave rise to new fights for Hungary, those fights caused new Turkish raids into the Slovene countries. In 1546, according to the report of the commander in chief for Lower Austria, the Turks raided „every day” on Carniola which was devoided of protection. In March 1546 the Turks made a raid on Ljubljana by way of Kočevje and Ribnica, in 1547, they pillaged twice Lower Carniola and Bela Krajina (White Country). By the armistice of 1547 greater attacks were interrupted again, and smaller ones, too, were becoming rarer because of organized defence of the country (mercenary troops, general levy, landsturm, frontier-fortress system in Croatia).

The armistice lasted only four years. In 1551, owing to the attempt of Ferdinand to conquer Erdély hostilities were resumed. In that war the Turks, in 1558, again pillaged Kočevje, and Ribnica, and in 1559 too, in 1561 they made an incursion via Kočevje as far as Postojna. But during this period both high commanders Lenković and Herbart of Auersperg oftentimes repulsed attacks with success and they themselves made repeated incursions into Bosnia. By the renewed armistice, in 1562, frontier fighting was moderated though not quite stopped.

There were greater incursions into Slovene countries also between the

years 1574 and 1578. In 1575 the Turks pillaged the surroundings of Metlika, and, in 1576 and 1578, the country of Kočevje. By the new fortress of Karlovac, constructed in 1579, the Turkish invasion passage towards Bela Krajina was blocked and the defence of Slovene countries essentially improved. The battle of Sisek (1953) was of greatest importance. It signified a starting-point of overthrowing relations between the Hapsburg countries and Turkey, and, herewith, a starting-point for Slovene countries, too, of greater safety against the Turkish inroads.

Jože Šorn

LJUBLJANSKA SUKNARNA

V »Kosovem zborniku« (ZČ VI.—VII., 1952—53, str. 663—684) sem obdelal prvo fazo razvoja osrednje manufakture tekstilne stroke v 18. stoletju na Slovenskem z naslovom Začetki suknarne kranjskih deželnih stanov. Ta faza obsega razvoj do leta 1730, do trenutka, ko naj bi posebna tričlanska stanovska komisija raziskala stanje obrata in poročala o tem, ali naj se obrat opusti ali ne.

V tem članku nadaljujem in končam razvoj suknarne z nekoliko spremenjenim naslovom; podjetje je namreč nekoliko pozneje prešlo v privatne roke, zato bi stari naslov ne odgovarjal več točno vsebini.

Komisija treh je nekako po šestih mesecih dela v obratu podala poročilo 7. junija 1730 na spomladanskem zasedanju stanov. To poročilo je bilo zelo važno za odločitev tega velikega kolektiva; pripomoglo je, da le-ta ni opustil obrata, pač pa se ga oprijel z vso silo. Danes nam ni znano, kaj vse je vplivalo na komisijo, da je na zborovanju podala potvorjeno poročilo, češ da predstavlja obrat pozitivno postavko in da jih je — namreč stanove — obvaroval pred veliko škodo. Nedvoumno se ta trojica ni poglobila v račune oziroma si zaradi nereda v knjigovodstvu ni mogla priti na jasno o dobičku in izgubi. Zaslišala je Kunčnika in mojstre, se zadovoljila z njihovimi izjavami, morda verjela nepopolnim računom in oddala psihološko dobro učinkovito vest. Že večkrat citirani ekstrakt, sestavljen po nalogu stanov februarja 1735, govori o čisti izgubi blizu 4.300 gld. Izguba je nastala predvsem pred letom 1730, pred pregledom komisije, le da ta zanjo ni vedela. Če pa je že vedela, je njena izjava na zasedanju toliko bolj drzna.

V obdobju od začetka 1730 do konca 1734 namreč (torej pet let) so imeli stanovi samo pri prezidavi in dozidavi obrata na Selu in pri raznih nakupih v zvezi z njim za približno 63% manj stroškov v primeri s stroški za čas od poletja 1726 do konca 1729 (nekako tri leta in pol).⁹ Manjši izdatki po letu 1730 — pa tudi druge okoliščine³¹ — nas po drugi strani torej po-

Opomb ne pričenjam signirati znova, pač pa jih nadaljujem, ker je ta članek le 2. del celote; tudi kratice fondov so bile že pojasnjene v 1. delu razprave.

³¹ Z dnem 29. sept. 1731 je n. pr. prenehala najem. pogodba za hišo v Kapucin. predmestju; nek mlin, ki so ga stanovi kupili, da bi razširili obrat, so pozneje dali v najem Gregorju Bizjaku od 12. sept. 1731 dalje vsaj do 1738, ko